

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Година XXVI

Нови Сад, новембар, 1977.

Број 11

САДРЖАЈ

АДВОКАТУРА И ДРУШТВО

Боривој Јекић	Адвокатура у систему друштвене самозаштите
Др Аурел Крстуровић	Адвокатске коморе европске Заједнице

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др Никола Воргић	Смисао и дејство члана 78. став 1. Закона о стамбеним односима
Јован А. Јерковић	Ванредни правни лекови по новом Закону о парничном поступку
Мр Војислав Попадић	Осврт на Нацрт Закона о облигацијама и уговорима у вези накнаде штете коју радник претрпи на раду

ПРАВНА ПРАКСА

Грађанско право

ПРИКАЗИ

Др Никола Воргић	Др Александар Маркићевић: „Коментар Закона о парничном поступку”

САОПШТЕЊА

Из седнице Управног одбора

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Година XXVI

Нови Сад, новембар, 1977.

Број 11

А Д В О К А Т У Р А И Д Р У Ш Т В О

Од 24. до 25. октобра 1977. године у сали Скупштине СФРЈ у Београду одржано је Саветовање правосудних органа са темом „Праћење друштвених односа и појава као саставни део правосудних функција у систему друштвене самозаштите“.

После уводне речи председника Савезног суда Пере Коробара упућен је поздравни телеграм Председнику Републике Јосипу Брозу Титу, и поздравне речи потпредседника Скупштине СФРЈ Бранка Пешића, поднео је реферат др Антон Врагуша, председник Савезног савета за питање друштвеног уређења и потпредседник СИВ-а са темом „Друштвена улога, карактер и значај функције органа правосућа на праћењу и проучавању друштвених односа и појава у систему друштвене самозаштите“.

Заједнички реферат правосудних органа са темом „Досадашња активност и искуства правосудних органа у остваривању функције праћења и проучавања друштвених односа и појава“ поднели су др Мирко Перозић, судија Савезног суда, и др Вуко Гоцке Вучетић, савезни јавни тужилац. Др Лојзе Уде, судија Врховног суда СР Словеније, поднео је реферат са темом „Нека методолошка питања код остваривања функције органа правосућа на праћењу и проучавању друштвених односа и појава“.

На седници Председништва Савеза републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије, одржаној 4. септембра 1977. г. у Загребу, одређени су за делегате Савеза на овом Саветовању Драгослав Трнинић, председник Адвокатске коморе Србије и председник Савеза републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије, и Боривој Јекић, председник Адвокатске коморе Војводине и члан Председништва Савеза републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије.

У извршењу овог задатка Боривој Јекић је учествовао у дискусији са темом „Адвокатура у систему друштвене самозаштите“, коју објављујемо:

Боривој Јекић

председник Адвокатске коморе Војводине
и члан Председништва Савеза републичких и покрајинских
адвокатских комора Југославије

АДВОКАТУРА У СИСТЕМУ ДРУШТВЕНЕ САМОЗАШТИТЕ

Адвокатура као друштвена служба по својој основној функцији спада у правосудје, посматрано у ширем смислу, а адвокатска организација, заједно са другим организованим снагама друштва, припада јединственом фронту социјалистичких снага.

Према томе адвокатура се данас, овде, налази на месту којем припада по својој функцији у друштву, по опредељењу њеног чланства и по спремности да из свог угла деловања допринесе развоју и обезбеђењу друштвене самозаштите.

Адвокатура суштином свог постојања и обављањем основног задатка доприноси доследној примени прописа на поједине случајеве у остваривању законитости и друштвене самозаштите. Што значи ради на заштити самоуправних права радних људи, других права и слобода човека и грађанина, као и у обезбеђењу личне и имовинске сигурности радних људи и грађана.

То сигурно није и не може бити све. Адвокатура треба и може да учини у свом активном деловању, из свог специфичног угла сагледавања појава, веома корисна указивања на појаве кршења прописа, бирократске самовоље и узурпација сваке врсте.

Разлог што до сада нисмо у пуној мери остварили ову активну улогу и укључили се у друштвене акције у којима би био потребан ниво стручних знања и искуства са којима располажу радни људи који обављају адвокатску делатност, јесте двојаког карактера. Један је објективан са становишта адвокатуре, јер је изван ње, а други је резултат субјективних слабости адвокатске организације и адвоката носилаца адвокатске функције.

Од чинилаца изван адвокатуре, који су утицали на успоравање укључивања у ове акције су: још увек нерешен друштвено-економски положај радних људи који се баве овом делатношћу,

присутна заостала свест да је адвокатура приватна професија и да је чак непотребна самоуправном друштву.

Познате су последице оваквог гледања на адвокатуру. Адвокатура је постала стара (просек око 56 година), успорен је прилив младих правничких кадрова. Оптерећена енормним захватањима из личног доходака на опште и заједничке потребе, адвокатура је објективно била доведена у ситуацију да готово све своје креативне снаге, које су преостајале после свакодневног напорног рада, усмери на изналажењу путева и начина за довођење у склад положаја адвокатуре са њеном уставном позицијом.

Другим речима, адвокатура је и у овом периоду предузимала акције у правцу остварења и обезбеђења друштвене самозаштите, истина унеколико ограничено и једнострано, усмеравајући претежну пажњу и енергију на доследном спровођењу устава у односу на адвокатуру. Али треба одмах рећи да је то веома важан задатак, јер од адекватног постављања ове службе у пракси, зависи и квалитет пружања правне помоћи радним људима, грађанима, радним и другим организацијама, и тиме суштински допринос у остваривању друштвене самозаштите. С друге стране не могу а да се не помену, мада су познати, и узроци који су субјективно, у редовима адвоката и адвокатске организације, уносили неповерење према адвокатури, успоравали довођење у склад стварног положаја адвокатуре са њеним местом и положајем у уставу, као и њено ефикасно укључивање у укупну друштвену акцију на пословима и задацима, који су предмет ове расправе.

Наиме, и код извесног броја адвоката је још увек присутна свест о адвокатури као приватној професији („слободној професији” како се често уме да каже), са свим последицама које из таквог схватања резултирају, као нпр. наплаћивање које није покривено радом, злоупотребе процесних овлашћења и страначког поверења, менаџерство и сл., што нарушава углед адвокатуре као друштвене службе и негативно се одражава на њен положај. Због тога адвокатске коморе морају у већој мери предузимати енергичне мере за отклањање субјективних слабости, ексцесних и негативних појава у редовима, раду и понашању самих адвоката.

Не може, међутим, а да се не каже — напротив истичемо да се након усвајања Устава и Закона о удруженом раду и усвојених ставова и закључака X конгреса СКЈ и појачаној активности адвоката комуниста, све више формира свест да је адвокатура друштвена служба за чије постојање и развој самоуправно друштво има посебан интерес, што доприноси учвршћивању положаја адвокатуре и њеном даљем развоју у складу са потребама самоуправног друштва. Она све више постаје неопходна институција и средство за стриктно остваривање и ефикасну заштиту начела уставности и законитости у нашем друштвеном животу, што опет захтева подизање стручног нивоа и квалитета рада, као и поштовање друштвених и етичких норми самоуправног друштва од стране носилаца адвокатске функције.

Управо због тога и у складу са тим радним људима који обављају ову делатност треба реално обезбедити исти положај као радним људима у удруженом раду са аспекта захватања из личног дохотка за опште и заједничке потребе, што је битан предуслов да се адвокатура са свим расположивим потенцијалима посвети ангажовању на обезбеђивању и развијању своје улоге у друштвеној самозаштити.

На тај начин би се до краја довео у склад стварни положај адвокатуре са њеним уставним опредељењем, а адвокатске коморе би дошле у могућност да своје креативне снаге више усмере:

— на изналажењу форми и путева за укључивање у рад код доношења савезних, републичких, покрајинских и општинских прописа, као и у процесе утврђивања самоуправних општинских аката и других облика сарадње са удруженим радом, те активно укључивање у разна самоуправна тела и органе;

— успостављање радне сарадње са правосудним органима, одржавањем заједничких састанака и кроз друге облике сарадње;

— на изналажењу метода за праћење и уочавање појава у свакодневној примени прописа;

— на израдама анализа ради обавештавања друштвено-политичких заједница о уоченим појавама у свакодневној примени прописа и ради покретања иницијатива за измене и допуне прописа и других нормативних аката.

Другарице и другови, покушали смо да са ових неколико речи, без претензија да проблем исцрпимо до краја, скренемо вашу пажњу, с једне стране на потребу даљег и доследног ангажовања свих чинилаца у остваривању уставне функције и позиције адвокатуре у самоуправном друштву и са друге на неке проблеме и тешкоће у положају, активностима и могућностима адвокатуре у остваривању послова и задатака друштвене самозаштите, уверени да ће резултати овог Саветовања свему томе допринети. С основом адвокатура очекује да ће јој и у будуће бити обезбеђено присуство у оваквим и сличним расправама и акцијама.

Др Аурел Крстуловић
председник Међународне уније адвоката

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ЕВРОПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

I. О природи деонтолошких правила

Деонтолошка правила адвокатуре не садрже у себи само дефиницију обавеза чије неизвршавање повлачи за собом дисциплинску казну. Примена дисциплинске казне је само крајње решење које се може сматрати као израз адвокатске недисциплине.

Правила адвокатске коморе гарантују, њиховим добровољним прихватањем, добро извршење од стране адвоката мисије коју свако цивилизовано друштво сматра неопходном.

Специфична правила сваке адвокатске коморе су везана за њене сопствене традиције. Она су прилагођена како организацији и домену адвокатске професије односне земље, тако и судским и административним процедурама као и националном законодавству.

Сходно томе није ни могуће ни пожељно искоренити их одатле, нити покушати уопштавање правила која то не могу бити.

Истраживање заједничке основе за деонтолошки зборник заједнице мора се инспирисати заједничким принципима из којих проистичу специфична правила сваке земље чланице.

II. О мисији адвоката

Мисија адвоката се не састоји само у верном извршавању пуномоћја у границама закона. Адвокат је помоћник како правосуђа тако и онога који му подлеже. Он је и саветник и бранилац свог клијента.

Његова мисија му намеће многе задатке и обавезе понекад привидно контрадикторне у односу на:

— клијента;

— породицу клијента или друге особе према којима је клијент имао законску или моралну обавезу;

— судове или друге органе пред којима адвокат помаже или заступа клијента;

— у односу на професију адвоката уопште и сваког члана посебно;

— јавност за коју је слободна и самостална али правилна регулисана професија суштствено обезбеђење заштите права човека.

Добро извршење једне такве мисије са тако различитим задацима може бити остварено само потпуним поверењем између односних особа. Свако деонтолошко правило се од самог почетка заснива на потреби да буде достојно овог поверења.

III. *О моралној неповредивости*

Однос поверења не може постојати уколико постоји сумња у часност, поштење, исправност и искреност адвоката. За њега су ове традиционалне врлине постале професионална обавеза.

IV. *О професионалној тајни*

1. У самој је природи мисије адвоката да буде чувар тајне свог клијента и прималац поверљивих саопштења. Без тајности поверавања нема ни поверења. Професионална тајна је дакле призната као право и као основна и примарна дужност адвокатске професије.

2. Ако се не може сумњати у сам принцип обавезе професионалне тајне, Саветодавна комисија међутим констатује да постоје знатна одступања између земаља чланица у погледу граница права и дужности адвоката. Ова се одступања, понекад врло деликатна, односе како на права и дужности адвоката према свом клијенту, тако и према судовима у вези са кривичним поступком и административним органима у вези са пореским трошковима.

3. У случају двојбе Саветодавна комисија сматра да најадекватније правило, то јест оно које пружа најбољу заштиту неповредивости тајне, мора бити поштовано.

4. Консултативна комисија изричито тражи од адвокатских комора Заједнице да пруже помоћ и подршку адвокатима из других земаља обезбеђујући при том заштиту професионалне тајне.

V. *О самосталности*

1. Мноштво задатака који леже на адвокату захтевају апсолутну самосталност лишену сваког притиска, поготово оног који произилази из његових личних интереса. Да би се веровало у

правду потребно је да и адвокат и судија буду непристрасни. Адвокат не сме бити ни под утицајем свог клијента нити под утицајем суда, и мора се трудити да се не приклања ни једном ни другом.

2. Ова независност је потребна како у правним пословима тако и у судским пословима, јер савет дат клијенту само додво-равања ради или из личног интереса или под дејством спољног притиска нема никакву стварну вредност.

3. Забрана заступања супротних и неусагласивих интереса обезбеђује самосталност адвоката сходно традицији и обичајима сваке земље.

VI. О колегијалности

1. Колегијалност у комори обезбеђује односе поверења међу адвокатима у интересу клијента и спречава спорове. Она не сме никада супротставити интересе адвоката интересима правде и онога који јој подлеже.

2. У неким земљама Заједнице сви су односи међу адвокатима (усмени или писмени) поверљиви. Овај принцип се примењује у Белгији, Француској, Италији, Луксембургу и Холандији. Правна пракса судова других земаља не прихвата овај принцип као општи; чак изричита напомена да је неко писмо поверљиво није довољна да га таквим и учини. Да би се избегао сваки могући неспоразум који може произаћи из објаве поверљиве ствари Саветодавна комисија сматра да би било умесно да адвокат који хоће да саопшти неку поверљиву поруку свом колеги из друге земље која подлеже другом режиму од његове, претходно провери да ли и у којој мери је његов колега може прихватити као такву.

3. Адвокат који хоће да ступи у везу са колегом из друге земље мора се уверити да је овај квалификован да преузме случај. Ништа не може толико угрозити поверење међу адвокатима као олако прихваћена обавеза која не може бити извршена због ненадлежности онога који је се прихватио. Дужност је сваког адвоката коме се обрати колега из друге земље да не прихвати посао за који није компетентан. Он треба да да свом колеги сва корисна обавештења која ће му омогућити да се обрати адвокату који ће бити стварно у могућности да обави уступљену услугу.

4. Што се тиче финансијске одговорности адвоката који ангажује адвоката из друге земље Веће ставова и арбитраже Саветодавне комисије је заузело 29. јануара 1977. године следећи став:

У пословним односима међу адвокатима припадницима комора различитих земаља, онај који, не ограђујући се да препоручи колегу или га повеже са клијентом, поверава предмет одговарајућем лицу или га консултује, лично подлеже чак и у случају неуспеха клијента плаћању хонорара, трошкова и дажбина

иностраним клијенту. Међутим, адвокати могу да се приликом заснивања односа договоре о посебним одредбама с тим у вези. Осим тога, адвокат може у сваком тренутку ограничити своје лично ангажовање на износ ангажованог хонорара, трошкова и дажбина, пре него што обавести свог иностраног колегу да оду-стаје од даље одговорности.

VII. О професионалној реклами

1. Свака тежња за личном рекламом као и привлачење клијентеле је забрањено у свакој земљи чланици Заједнице. Циљ ове забране је заштита јавности и достојанства (у дословном значењу) професије. Границе ове забране нису свугде једнаке. У неким земљама оне су одређене националним законодавством које кривично кажњава прекршиоце. Из тога се да закључити да употреба, од стране адвоката из друге земље, вида рекламе забрањеног за домаћег адвоката може довести јавност у заблуду и повући за собом кривичну казну. Уопште узев ништа не спречава адвоката да користи своје карте и писма у облику који дозвољава његова струковна организација. Изван ове границе, умесно је да затражи претходно мишљење струковне организације односне земље.

2. У неким земљама је дозвољен публицитет намењен информисању јавности или адвоката других земаља уз сагласност или посредством струковних организација. Адвокат из друге земље може користити овакав начин публицитета уколико му то његова адвокатска организација дозвољава.

VIII. Поштовање деонтологије других комора

Упутство од 22. марта 1977. године наводи случајеве када адвокат који долази из друге земље Заједнице мора поштовати деонтологију коморе земље у коју долази. Адвокат је обавезан да се обавести о правилима која би могла утицати на вршење његове специфичне делатности. Комора домаћин је дужна да одговори на његова питања о садржају и дејству ових правила, која су за домаће адвокате прописана у интересу оних којима је потребна професионална услуга адвоката. Адвокат мора увек имати на уму да ће његови поступци и начин рада имати одјека у комори којој припада, међу колегама и свим његовим клијентима.

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др Никола Ворзић
адвокат у Новом Саду

СМИСАО И ДЕЈСТВО ЧЛАНА 78. СТАВ 1. ЗАКОНА О СТАМБЕНИМ ОДНОСИМА

* — Тезе за расправу —*

1.

Према члану 187. Устава Социјалистичке Аутономне Покрајине Војводине, право грађана на коришћење стана на коме постоји право својине уређује се законом.

Законом о стамбеним односима („Службени лист САП Војводине”, број 19/74) је ово питање, у складу са Уставом, регулисано тако да сопственик стана има право да сам или са члановима свог породичног домаћинства стан користи или да га издаје у закуп другим грађанима. За разлику од станова у друштвеној својини, на породичним стамбеним зградама и становима у својини грађана не успостављају се стамбеноправни, већ грађанскоправни односи.

То је потпуно и довољно јасно. И као принципијелни став и као законско опредељење.

Оно што, међутим, није довољно јасно и што је спорно јесте питање: од када и за кога то важи, с обзиром на одредбу члана 78. став 1. Закона о стамбеним односима.

2.

Одредба члана 78. став 1. Закона о стамбеним односима гласи:

„Носилац станарског права који је то право стекао на породичну стамбену зграду или стан у својини грађана до ступа-

* Ове тезе биле су изнете као уводно излагање на седници Комисије за прописе и правну праксу УО АК Војводине, одржане 2. IX 1977. године. Комисија их је усвојила.

ња на снагу овог закона, има сва права и обавезе који се овим законом прописују за носиоца станарског права који користе стан у друштвеној својини, ако овим законом није друкчије одређено."

У тумачењу и примени ове законске одредбе није спорно да се она односи на оне који су до дана ступања на снагу Закона (26. 11. 1974) стекли, по ранијим прописима, својство носиоца станарског права на породичну стамбену зграду или стан у својини грађана. То јест: на основу одлуке надлежног стамбеног органа о додељивању стана, на основу уговора о коришћењу стана и на основу усељења.

Оно што је нејасно и спорно јесте питање да ли се ова законска одредба (члан 78. став 1) односи на брачне другове (посебно, после развода брака) који су закључили брак пре 26. 11. 1974. године и живели односно, живе (станују) у породичној стамбеној згради или стану који је у својини једног од њих.

О томе не постоје сагласна мишљења и тумачења у пракси примене Закона што уноси неизвесност и поремећаје у односима грађана који су из сопствених средстава изградили породичну стамбену зграду или купили стан као посебни део зграде.

3.

Томе нарочито доприноси пракса и схватање односно становиште Врховног суда Војводине који „полазећи од става да је право својине садржавало у себи и станарско право” сматра да „брачни другови који су се затекли у време важења ранијег закона (до 26. новембра 1974. године) у стану који је био власништво једног од брачних другова или у сувласништву оба брачна друга, задржавају статус станара и по новом закону.”¹

Иако разумљиво по мотивима, оваква пракса и схватање одредбе члана 78. став 1. Закона о стамбеним односима није, по нашем мишљењу, правилна и основана. Нити је правно сасвим коректна, нити је правно-политички оправдана. Осим тога, је једнострана и у мотивацији и у аргументацији; сувише је натегнута и конструктивна да би могла бити прихваћена.

4.

Најпре може да се каже да полазна поставка (премиса) о томе да је право својине садржавало у себи и станарско право није прихватљиво. И то: како и са становишта позитивних закона, тако и са гледишта опште теорије.

Никада право својине и станарско право нису у нашем правном систему били поистовећени тако да би станарско право било овлашћење из садржаја права својине. То су увек биле и

¹ Објављено у „Гласнику Адвокатске коморе Војводине”, број 3/1977.

остале посебне и различите категорије права — по садржају, дејству и правној природи.

Станарско право је дефинисано Законом о стамбеним односима и садржи права и обавезе одређене тим законом. Оно деривира из друштвене својине. Његова природа је мешовита. Садржи, између осталог, статусне и личне, облигационе и стварноправне елементе и компоненте. Право својине је пак дефинисано другим прописима (Грађански законик и др.) и садржи тамо одређена, још увек више-мање класична овлашћења и централно је стварно право.

Овде се очито брка (меша) станарско право и његов садржај са употребом сопственог стана или зграде за становање као једним од имовинскоправних овлашћења права својине, што није исто. Станарско право ни раније, ни сада није било једнако (исто) што и право становање у сопственој породичној стамбеној згради или стану.

Једно је становање као факт вршења права својине а друго је право на становање (станарско право). Иста фактичка садржина правних ситуација ео ipso не доказује и идентитет права (овлашћења).

Грађанин је, најзад, могао и може имати право својине на више од једног стана; носилац станарског права може се бити само на једном стану.

5.

Станарско право на породичним стамбеним зградама и становима у својини грађана је раније заправо било ограничење права својине, друштвено оправдано у време опште оскудице у становима у послератном периоду.

Сопственици породичних стамбених зграда и станова су међутим и тада, у својим зградама и становима становали и станују по свом праву својине, не по основу станарског права. Њима породична стамбена зграда и станови у њиховој својини нису додељивани и додељени од стране надлежног стамбеног органа на коришћење, као што је то случај са трећим лицима којима је у породичним стамбеним зградама и становима у својини грађана додељиван стан и на тај начин у њихову корист конституисано станарско право. И то управним решењем државног органа које је у складу са тада важећим законом, обавезивало сопственика породичне стамбене зграде или стана да трпи станарско право у корист лица коме је стан или зграда у његовој својини додељен на коришћење.

Тако дато и хетеронимно конституисано станарско право у корист трећих лица на становима у својини грађана није могло и не може бити истовремено и ограничење и овлашћење (садржај) права својине. Ограничења нису у садржају права својине; нису одредница његове појмовне одређености и опредељености.

Њихово порекло и дејство је спољашње. Из себе, раздвајање овлашћења од права може овде бити дато само као секторско право (нпр. становање као лична службеност).

6.

Бити носилац станарског права значи иначе бити средиште (субјект) једног поретка права и дужности. И то, наравно, у њиховом пуном тоталитету, будући само тако дати опредељују одговарајућу правну ситуацију и својство. Поједина права и дужности, изван контекста целине, нису за то довољни.

У општем изгледу, садржај станарског права је био (као што је и сада) опредељен, с једне стране, правом на трајно и несметано коришћење стана и правом на учешће у управљању зградом. С друге стране одређеним и санкционисаним (санкција: губитак права) дужностима: уредно плаћање станарине, коришћење стана и уређаја с пажњом доброг домаћина према њиховој намени у оквиру кућног реда, снашањем трошкова текућег одржавања стана и дела трошкова заједничких уређаја, као и извршавањем обавеза које проистичу из учествовања у управљању зградом. Поред тога, станарско право је одређено и низом других и посебних права и дужности везаних за својство носиоца станарског права, као и услова за стицање и престанак права.

Све то евидентно и већ а *prima vista* или не стоји или није исто у ситуацији сопственика породичне стамбене зграде или стана који у њима станују, уважив и извесне нијансијалне разлике зависно од тога да ли је у питању породична стамбена зграда или стан (етаж).

7.

Сопственик породичне стамбене зграде или стана који у њој станује није за време важења ранијег савезног и првог покрајинског закона о стамбеним односима имао ни сва права носиоца станарског права, нити су га теретиле санкционисане дужности везане за то својство, као што у својој кући или стану није ни становао по том основу. Његова права (овлашћења) су била и ужа али и шира, с тим да је оно што је у тежишту станарског права (трајно и несметано коришћење) за њега само једно од могућих овлашћења које иначе, у односу на кућу или стан има по основу права својине. И то аутономних овлашћења, дакле, зависно и изведено из његове воље: не од воље даваоца стана на коришћење и у правном односу са њим, будући није ни могао и не може истовремено и сам себи бити и давалац стана на коришћење и носилац станарског права.

За стамбено право је овај однос (давалац — носилац) битан концептуална компонента, без које је овај правни институт

(однос) инегзистентан и незамислив и као категорија и као могућа реалност у односима. Право својине уопште не подразумева овакав релативан однос; оно је искључиво апсолутно право.

8.

Као друго се мора имати у виду да су се одредбе ранијих закона о носиоцима станарског права могле у принципу примењивати у одређеном обиму и правцу и на сопственике само док су ови закони били на снази.

Изузетно је значајно (и није случајно) да управо одредба става 3. члана 2. ранијих закона (цитирано под 10) није унета у нови, сада важећи покрајински Закон о стамбеним односима.

После ступања на снагу новог покрајинског Закона о стамбеним односима (26. 11. 1974) стога и нема више законских могућности (основа) да се одредбе које се односе на носиоца станарског права примењују и на сопственика породичне стамбене зграде или стана који користе своју кућу или стан за становање.

И то, без обзира када су се у исти уселили и без обзира у ком обиму или правцу.

На становима у својини грађана који у њима станују, од ступања на снагу новог закона (26. 11. 1974) потпуно се успостављају грађанскоправни и дефинитивно укида свака примеса стамбеноправних односа, без остатка.

Нема у том погледу и по том основу *ex lege* стечених права.

9.

И без детаљнијег улажења у питање ретроактивног важења закона и проблем стечених права (што је иначе спорно и теоријски дубиозно) може, најкраће и упрошћено, да се каже да закон сам по себи, као апстрактна норма, без интерполације једног факта или акта, ни у чију корист непосредно не конституише субјективна права. Посебно се права која се *ex lege* односе на сва лица или законом одређену категорију лица не могу сматрати стеченим: на опште правне ситуације се увек примењује нови закон. Поготово, ако је у питању *ius cogens*.

О стеченим правима може, према владајућем мишљењу, бити говора онда, ако је на основу закона (одредбе) који је престао да важи — за време његовог важења — у корист одређеног лица било перфектуирано једно субјективно право које се може остваривати односно, створена индивидуална правна ситуација.

Али, и тада само у односу на стицање; не и у погледу садржаја и будућих дејстава.

Најзад, правна могућност и експектативе по закону који је престао да важи и стечено право су двоје.

10.

Најмање у овом правцу доказује становиште у питању већ споменуте одредбе члана 2. става 3. ранијег Савезног („Службени лист СФРЈ”, број 17/62 и 10/65) и првог Покрајинског Закона о стамбеним односима („Службени лист САП Војводине”, број 24/71), према којој: „Одредбе овог закона које се односе на носиоце станарског права примењују се и на сопственика породичне стамбене зграде и сопственика посебног дела зграде који користе стан у својој згради односно у свом посебном делу зграде, ако законом није друкчије одређено.”

Поред тога што је изостављена, ова одредба није имала ни смисао, ни значај, ни дејство које јој се придаје.

Овом одредбом дерогираних закона сопственици породичних стамбених зграда и станова нису постали станари у сопственим становима. И кад се изостави питање основа стицања, ове две категорије и правне ситуације нису тиме изједначене. То из ње не произилази ни изреком, ни значењем. Она, тако како је дата, представља уствари једну системски неусклађену и са становишта целина Закона и крајњој линији непримењиву одредбу и без практичног дејства, нарочито у свом граматичком садржају и изгледу.

11.

Свеједно, ако хоће да се тако како је дата тачно разуме и интерпретира са смислом, то је само значило и могло да значи да су се поједине одредбе Закона о стамбеним односима које су се односиле на носиоце станарског права могле примењивати и на сопственике (изричито: само на сопственике) породичних стамбених зграда односно станова који у њима станује. Тиме су уствари њихове власничке позиције унеколико и акцесовно биле проширене и са одређеним стамбеноправним примесима. Разуме се, по природи ствари, како је већ наглашено, само унеколико и сходно. Тачније: само у односу на одређена овлашћења (нпр. отказ пунолетном члану домаћинства и сл.); но свакако не и у погледу обавеза (нпр. плаћање станарине и сл.).

Другим речима: сопственик стана који у њему станује није одредбом у питању био изједначен са носиоцем станарског права интегрално у свим правима и обавезама. Посебно, не — што је за расправну тему више него битно — у односу на бив. члан 17. став 2. пошто за такву диспозицију у позицији власника недостаје хипотеза ове норме (уговор о коришћењу стана), чиме је у крајњем изгледу и свака аналогија искључена.

Овде је наиме, у питању (ex lege) субјективно проширење дејства уговора и на лица која нису странке у уговору, о чему у стамбеној позицији власника и његовог брачног друга не може бити уопште говора. Уговора уопште нема (нити има две стране:

давалац — носилац) да би се проширењем његовог субјективног дејства могло стицати станарско право.

Ex nihilo nihil fit; о стеченим правима не може бити говора.

12.

Даље: одредбе члана 78. став 1. Закона о стамбеним односима је систематски узето изузетак, прелазна одредба.

Закон о стамбеним односима је концепцијски (у основи) постављен тако да се станарско право стиче и може стећи само на становима у друштвеној својини. Станарско право је право грађана да трајно и несметано користи стан у друштвеној својини (члан 2); оно је категорија друштвене својине. За разлику од тога, речено је већ: поводом коришћења породичних стамбених зграда и станова у својини грађана не успостављају се више уопште стамбеноправни, већ имовинскоправни односи. Грађанин који има у својини породичну стамбену зграду или стан може ту породичну стамбену зграду или стан само издати у закуп (уговор), ако га он или чланови његовог породичног домаћинства не користе за становање (члан 69).

Ако је тако члан 78. став 1. изузетак је правила, онда се он може само рестриктивно тумачити и односити не само на оне који су по раније важећим прописима на становима у својини грађана стекли перфектуисано станарско право; не и на друге.

У противном, то не би био изузетак већ правило и практично значило продужење важности норми закона који је престао да важи односећи се на носиоца станарског права и то у њиховом комплетном комплексу, са још једним отвореним питањем: које од ових норми — по старом или новом закону, будући разлика има.

У крајњем резултату, то не би било ништа друго до практично поистовећење својинских и стамбеноправних односа на целом стамбеном фонду односно, конзервација тако затечених односа на дан 26. 11. 1974. године *ad calendas graecas*, — што очито није била интенција закона, нити за то у Закону има упоришта.

Законима се не успостављају само нови, већ и мењају постојећи односи.

13.

У крајњој линији такво схватање и тумачење одредбе члана 78. став 1. Закона би, у коначном изгледу, водило неједнаком третирању грађана у једнаким условима.

Они који су закључили брак до 26. 11. 1974. године би на име, имали станарско право на породичној стамбеној згради или стану у својини брачног друга, а они који су закључили брак после тога, у истој ситуацији и условима (усељењем у стан брач-

ног друга) такво право не би имали. Обрнуто, лична својина грађана на породичној стамбеној згради или стану не би била једнака по свом садржају и правном дејству, зависно од тога да ли је сопственик закључио брак пре 26. 11. 1974. године или после тога.

Грађани су, међутим, у општим правним ситуацијама пред законом једнаки и равноправни: нема више категорија (врсти) личне својине на становима и породичним зградама ни по Уставу, ни по респективним законима.

14.

И не захтева подробније образложење да чињеница закључења брака и брак као такав не може да има различите правне последице и да онима који су до 26. 11. 1974. године закључили брак даје више (или мање) права но онима који су брак закључили доцније.

Такве разлике у правима и дужностима брачних другова Закон о браку („Службени лист САПВ”, број 2/75) не познаје. Нема две категорије бракова које би се по садржају односа разликовале зависно од времена закључења: поготово не у имовинскоправним односима брачних другова.

Закон о браку (члан 46) је изричит у ставу да „имовина коју један брачни друг има у време закључења брака остаје његова посебна имовина, а он задржава право да управља и располаже њоме самостално.”

Према томе, брак (независно од времена закључења) није основа за било какво ограничавање личне својине брачних другова стечене пре закључења брака, односно оне имовине која не представља њихову заједничку тековину.

Друго је питање, наравно, ако је реч о брачној тековини односно сувласништво брачних другова. Овде је реч о породичним стамбеним зградама или становима у својини једног од брачних другова (посебна имовина).

15.

Такво тумачење спорне законске одредбе је у нешто ширем извођењу противно и самом Уставу, у једној сасвим фундаменталној тачки.

Устав САП Војводине (као и Савезни устав) је принципијелно опредељен (члан 9) тако да само рад и резултати рада одређују материјални и друштвени положај човека. Нико не може ни посредно ни непосредно стицати материјалне и друге користи, па ни извлачити права из туђег рада.

Породичне стамбене зграде и становни у својини грађана су, највећим делом, резултат њиховог рада и прибављени су из средстава остварених личним радом (лични доходак). Они су по томе, као и по намени, њихова лична, — не приватна својина.

Признавањем станарског права (и то својства искључивог носиоца станарског права) после развода брака у корист брачног друга који није сопственик, њему се даје правни основ за присвајање користи и резултата туђег рада. Онај пак од брачних другова који је у изградњу породичне стамбене зграде или куповину стана уложио сав свој рад и лични доходак, бива на тај начин експроприсан и лишен резултата свог рада; остаје на улици.

Све то не само да није правно основано, већ није ни правично. Противно је, по нашем мишљењу, оном друштвеном моралу у коме су рад и располагање резултатима рада међу највећим вредностима.

16.

Најзад, правно политички гледано, такво тумачење цит. законске одредбе може да доведе и доводи до правно и друштвено неприхватљивих последица.

Ево само неких од извесно могућих.

Како смо већ истакли, на тај начин сопственик породичне стамбене зграде или стана практично и дефинитивно остаје без стана. Ако је неко лишен могућности да наменски користи своју ствар, онда је то једнако њеном губитку. Њему практично остаје гола својина, без готово икакве (тржишне, употребне или друге) вредности. Но, не само то.

Он тиме губи сваку могућност да конкурише за добијање стана у организацији удруженог рада где ради, јер има стан у свом имену односно право својине на породичној стамбеној згради или стану. За изградњу друге породичне стамбене зграде или куповину стана му опет требају године и године лишавања и одрицања, што је готово потпуно неоствариво.

С друге стране, фактички — економски сопственик његовог стана постаје онај брачни друг који у стицање није уложио ништа, али из тога извлачи и може да извлачи разне и значајне, личне и материјалне користи.

Тако: поред тога што тиме обезбеђује сопствено становање, он стиче могућност и да део зграде или стана издаје подстанарима (нико га у томе не може спречити, а вишка по иселењу сопственика има) и тако остварује приходе без рада (нека врста ренте): да се тако неосновано богати на рачун другог брачног друга.

Он тиме, даље: стиче право да стан замени. Тако се ствара могућност за одливање друштвеног стамбеног фонда мимо основа и критеријума за давање друштвених станова на коришћење, чиме се отварају и бројне могућности чисте шпекулације.

Шта више, тако се долази до могућности да носилац станарског права постане лице које са сопствеником (бившим брачним другом корисника) није имало и нема икакве личне или правне везе. То ће бити случај ако брачни друг коме је признато

својство искључивог носиоца станарског права заснује нови брак са трећим лицем (нпр. због кога је брак разведен), које може чак да постане и искључиви носилац станарског права после (стварног или фиктивног) развода овог брака, итд. и т. сл.

17.

Овакве последице могу да буду посебно тешке на селу, где се ова пракса једнако примењује. По спорном тумачењу и пракси постоји могућност (што се реално и дешава) да земљорадник који је пре брака стекао кућу или ју је (нпр. наслеђем) стекао током брака буде принуђен да, после развода брака, напусти своју кућу. Али не сам: већ заједно са стоком, оруђима за рад и др. пошто земљораднику кућа не служи само за лично становање. На тај начин и по том основу он практично може да буде уништен у својој егзистенцији, пошто не може да настави живот као подстанар (нужни смештај је сада подстанарски однос обезбеђен за три месеца), будући му требају не само просторије за становање, већ и економско двориште и господарске зграде.

Оно што у вези са тим треба посебно да се дода јесте да по садашњој пракси једном створено стање по овом основу не може да се мења и кад се измене околности које су определиле одређивање искључивог носиоца станарског права (нпр. дође до измене одлуке о смештају деце и др.); не важи начело *sic stantibus*.

18.

Наравно да се могу наћи примери исте или сличне правно-политичке тежине и за обрнуто решење. Али, социјална правда за једну страну не може да се гради на неправди за другу или давањем оног смисла важећим прописима кога они немају.

Овим се разумљиво не сматра да брачни друг и чланови породичног домаћинства за случај развода брака не треба да уживају правну заштиту. По себи је већ јасно да они уживају и треба да уживају одређену правну заштиту. Но не на изложени начин, практично негацијом личне својине и по прописима стамбеног законодавства које је овде непромењиво. Они могу и треба да уживају правну заштиту али по прописима породичног законодавства (стамбене потребе као елемент супружанског издржавања нпр.) и по општим правилима грађанског права, што би такође морало бити регулисано и решавано на један објективан и јасан начин. Сада је цело ово питање препуштено више мање арбитрерној оцени, углавном, субјективних момената и околности које су и као стандарди тако уопштено формулисане и дате да не пружају никакве основе за неопходну правну сигурност.

И на крају: ова настојања најмање значе било какво фаворизовање приватне својине.

Оно што у целој ствари треба да се посебно нагласи јесте да овде и није у питању приватна својина (у њеном класном значењу), већ лична својина стечена радом. Управо као таква и због тога ова својина мора бити заштићена према свима у складу (1) са чињеницама да је Уставом зајамчена, у складу (2) са својим пореклом (лични рад) и (3) у складу са својом наменом (задовољавање личних и породичних потреба).

Због тога се и решење спорног питања не може тражити у било ком изгледу или врсти негације, већ повезано и у складу са природом и наменом ове својине која је (за разлику од приватне својине) трајна и законита категорија у структури социјалистичких друштвених односа.

Закључак

Члан 78. став 1. Закона о стамбеним односима односи се само на оне који су по раније важећим прописима на основу одлуке (решења) надлежног стамбеног органа и уговора о коришћењу стана, усељењем, стекли станарско право на породичну стамбену зграду или стан у својини грађана.

Јован А. Јерковић
судија Врховног суда Војводине

ВАНРЕДНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ ПО НОВОМ ЗАКОНУ О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Нови Закон о парничном поступку од 24. децембра 1976. године, који је објављен у Службеном листу СФРЈ број 4/77. у односу на стари закон доноси читав низ измена почев од оних чисто термилошког и редакцијско-техничког карактера, па до оних које се односе на увођење потпуно нових процесних института. Због тога је било оправдано да се напусти првобитна концепција о изради предлога закона у облику предлога Закона о изменама и допунама закона о парничном поступку из 1956. године (шеста по реду новела), већ да се иде на доношење закона у новом интегралном тексту. Оваква солуција је била оправдана, не само са аспекта легислативне технике, већ првенствено имајући у виду какве би све потешкоће могле настати у практичној примени закона обзиром на обимност извршених измена, да се ишло методом измене и допуне закона укључујући ту и уобичајену процедуру каснијег доношења пречишћеног текста закона.

Свакако је до најзначајније и најрадикалније измене у односу на стари закон дошло у систему ванредних правних лекова, који је у новом закону комплетно и темељно обрађен, те следећи законски текст обухвата ове правне лекове:

- 1 — ревизију против пресуде (чл. 382—399) и решења (чл. 400),
- 2 — захтев за заштиту законитости републичког односно покрајинског јавног тужиоца (члан 401—408),
- 3 — захтев за заштиту законитости савезног јавног тужиоца (чл. 409—415),
- 4 — захтев за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке пред Савезним судом (члан 416—420),
- 5 — предлог за понављање поступка (члан 421—428),
- 6 — тужбу за поништај пресуде избраног суда (члан 484—486),

7 — захтев за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке Савезног суда донете у првом и последњем степену у имовинском спору између република односно аутономних покрајина и између федерације и републике односно аутономне покрајине (чл. 506—507).

I. Ревизија

За разлику од старог закона који је наведене две врсте ревизије сврставао у систем редовних правних лекова нови их закон ставља у тежиште система ванредних правних лекова смањујући на тај начин у досадашњем систему број редовних правних лекова. Већ и по старом закону новелом од 15. III 1965. године могућност улагања ревизије била је толико смањена тако да је у суштини изгубила значај редовног правног лека, јер је била дозвољена против другостепене пресуде судова опште надлежности само уз претходно постојање општег услова, да је њоме измењено чињенично стање у првостепеној пресуди (чл. 368. ст. 1. старог закона). У другом правцу ово ограничење се огледало у томе да ревизија безусловно није била дозвољена ни онда, ако је у другом степену судио врховни суд републике, а правна оцена ствари је била искључиво заснована на примени републичког закона (чл. 368. ст. 2. старог закона). Сем тога треба имати у виду да ревизија уопште није била дозвољена у поступку пред привредним судовима. Стога је увођењем ревизије као ванредног правног лека нови закон уствари извршио реорганизацију читавог процесног система сводећи га искључиво на двостепени са очигледном тенденцијом, да му у његовој практичној реализацији обезбеди брзину, ефикасност и економичност поступка.

Ревизију као ванредни правни лек против пресуде странке могу изјавити само против правоснажне другостепене пресуде, дакле, против оне одлуке којом је мериторно суђено о тужбеном захтеву (чл. 382. ст. 1) и о њој одлучује Врховни суд републике односно аутономне покрајине (чл. 383). Ово без обзира да ли се таквом правоснажном пресудом уједно дефинитивно и потпуно окончава поступак у спору, па је следствено томе ревизија дозвољена и против међупресуде којом се само суди о основаности основа тужбеног захтева (чл. 330).

Међутим, нови закон као мање више сви процесни системи предвиђа одређене рестрикције у погледу могућности употребе ванредних правних лекова, па тако поступа и у погледу ревизије. С једне стране то чини полазећи од утврђеног критерија у односу на вредност предмета спора (чл. 382. ст. 2. и 3), а с друге стране редуцирањем разлога због којих се може изјавити ревизија. Ови се опет разлози уз извесна значајна ограничења своде само на могућност улагања ревизије због одређених битних повреда одредаба парничног поступка (апсолутних на које се пази по службеној дужности и релативних) и због погрешне примене

материјалног права (чл. 385. ст. 1. тач. 1—3), док се потпуно искључује дозвољеност ревизије због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања (чл. 385. ст. 3).

Ограничавање дозвољености ревизије с обзиром на вредност предмета спора односи се у првом реду на оне имовинско-правне спорове у којима је тужбени захтев усмерен на потраживање у новцу, на предају ствари или на извршење какве друге чинидбе, а вредност предмета спора побијаног дела правоснажне другостепене пресуде не прелази висину од 5.000 динара (чл. 382. ст. 2) односно у привредним споровима 30.000 динара (чл. 497. ст. 1). Из овог произилази да је код ове рестрикције закон примарно имао у виду спорове у којима је могуће и само делимично усвајање односно одбијање тужбеног захтева. То су они случајеви када се ради о кумулацији тужбених захтева напред наведене врсте или пак о јединственом, али у квантитативном смислу правно дељивом захтеву. Стога за оцену дозвољености ревизије у овим споровима не би увек била меродавна укупна вредност предмета спора, па тако у случају делимичног усвајања тужбеног захтева може настати и таква процесна ситуација да једна странка има право на ревизију, а друга нема. Уколико је искључена могућност наступања поменуће процесне ситуације због непостојања кумулације тужбених захтева односно због тога што је у питању јединствен недељив захтев (на пример предаја индивидуално одређене ствари или извршење одређене чинидбе) о коме се мора одлучити у целини његовим усвајањем или одбијањем, онда би у том случају за дозвољеност ревизије била меродавна вредност предмета спора означена у тужби. Према томе, право на ревизију зависиће од тога да ли вредност предмета спора означена у тужби прелази или не лимит те вредности одређен у закону. Идентично решење по овом за праксу, свакако значајном питању, закон изричито предвиђа за оне имовинскоправне спорове у којима се тужбени захтев не односи на потраживање у новцу, предају ствари или извршење неке друге чинидбе, а вредност предмета спора означена у тужби не прелази 5.000 дин. (чл. 382. ст. 3).

Када је у питању кумулација неновчаних тужбених захтева у имовинскоправним споровима из чл. 382. ст. 2. новог закона, било да се ти захтеви заснивају на истом чињеничном и правном основу или произилазе из разних основа (чл. 37), сасвим извесно могу настати потешкоће и проблеми у пракси приликом одлучивања о дозвољености ревизије ако буде усвојен односно одбијен неки од тих захтева. То ће бити у оним случајевима када тужилац противно својој законској обавези у тужби не буде означио посебно вредност сваког од тих кумулацијом обухваћених захтева, него вредност предмета спора у тужби означи навођењем јединственог износа (чл. 186. ст. 2). И за време важења старог закона не ретко се дешавало у пракси, да се приликом претходног испитивања тужбе не запази овакав недостатак тужбе и услед тога пропусти предузимање адекватних мера за његово отклањање, па се преко тога прелазило чак и у жалбеном по-

ступку. По старом закону навођење у тужби вредности сваког неновчаног захтева у случају кумулације било је од значаја само када је за утврђивање стварне надлежности суда била меродавна вредност предмета спора (чл. 36. у вези чл. 174. ст. 2. старог закона). Сада се по новом закону у том погледу ситуација радикално мења, јер је обавеза означавања у тужби вредности сваког таквог захтева везана и за питање дозвољености ревизије за случај усвајања односно одбијања појединих од тих захтева, обзиром на предвиђену рестрикцију ревизије зависно од законом одређене граничне вредности предмета спора. Због тога се у напред изложеној ситуацији неће увек бити у могућности да утврди колико стварно износи вредност предмета спора ревизијом побитаног дела правоснажне пресуде, па се основано поставља питање како би у том случају требало да поступи председник већа првостепеног суда односно ревизијски суд приликом претходног разматрања дозвољености ревизије (чл. 389. и 392). Свакако ће судска пракса наћи адекватно решење овог проблема, али би несумњиво спречавању његове појаве допринело у првом реду темељно претходно испитивање тужбе и предузимање законом предвиђених мера за отклањање недостатка тужбе о коме је овде било речи.

Ако се ради о недељивом неновчаном захтеву тужбе без обзира које врсте у коју спадају и захтеви деклараторне природе, а за који је у погледу дозвољености ревизије једино меродавно да ли вредност предмета спора означена у тужби прелази законом одређену граничну вредност од 5.000 динара, може се очекивати у пракси појава случајева превисоког навођења вредности предмета спора у тужби ради обезбеђења права на ревизију. Не треба посебно наглашавати да ту долазе у обзир само они имовинскоправни спорови мање новчане вредности у којима се реална вредност тужбеног захтева креће испод наведеног законског лимита. Ради паралисања таквих покушаја у пракси већ на почетку примене новог закона требало би што више посветити пажње критичкој процени вредности предмета спора у тужби уз максимално коришћење законског овлашћења за проверавање тачности означене вредности (чл. 40. ст. 3). Коришћење овог овлашћења је временски ограничено до одређене фазе у поступку (најдоцније на припремном рочишту односно главној расправи пре почетка расправљања о главној ствари), па је суд преклудиран ако се њиме благовремено не послужи. Услед тога суд у даљем току поступка више није у могућности да по службеној дужности врши корекцију висине у тужби означене вредности предмета спора.

Имајући у виду социјални значај одређене врсте спорова закон чини и одговарајућа одступања од рестрикције ревизије везане за вредност предмета спора. Тако у чл. 382. ст. 4. закон изричито прописује да ће ревизија увек бити дозвољена, дакле без обзира на вредност предмета спора, у одређеним, таксативно наведеним споровима и то:

- 1 — споровима о издржавању (законском и уговорном),
- 2 — споровима из ауторског права,
- 3 — споровима из радних односа (спорови радника запослених код приватних послодавца уколико су стављени у стварну надлежност редовних судова),
- 4 — споровима који се односе на заштиту и употребу проналазака и техничких унапређења и др. као и у споровима из нелојалне конкуренције,
- 5 — споровима у вези дискриминације на јединственом југословенском тржишту.

И поред тога што је цитираном законском одредбом изричито одређено да је у споровима о издржавању ревизија увек дозвољена без обзира на вредност предмета спора, постало је већ дискутабилно питање да ли то правило важи и у оном случају када укупна вредност предмета спора или спорног дела тужбеног захтева не прелази висину од 1000 дин. Наиме, ова гранична вредност имовинскоправном спору даје карактер спора мале вредности (чл. 458), а у закону је изричито одређено да у таквим споровима ревизија није дозвољена (чл. 467. ст. 7). Заправо суштина проблема је у томе да ли спор о издржавању по закону уопште може бити оквалификован као спор мале вредности узимајући за критериј само наведени вредносни лимит, или је искључена таква могућност. Закон је путем специјалне одредбе дозволио ревизију у овој врсти спорова без обзира на вредност предмета спора полазећи при томе од њиховог посебног друштвеног значаја, па сматрам да је то одлучујући фактор, а не вредност предмета спора. Стога у том погледу статус ове врсте спорова не би могао бити измењен ни у случају када вредност предмета спора односно спорног дела тужбеног захтева не премаша граничну вредност од 1000 дин., која је одлучујући квалификаторни фактор за дефинисање спора мале вредности. Све то указује да се овде у суштини не ради о сукобу двеју специјалних одредби у закону за чије решење би требало применити правило о предности специјалније норме. Уколико би се и узело да је посреди такав сукоб не би се могло прихватити као правилно оно резонување, да је одредба из чл. 467. ст. 7. специјалнијег карактера у односу на ону из чл. 382. ст. 4. т. 1. којом је ревизија увек дозвољена, дакле независно од вредности предмета спора, па према томе и од оне граничне вредности од 1000 дин. којом се спор квалификује као спор мале вредности.

За разлику од старог закона којим је изричито било одређено да спорови о законском издржавању не спадају у спорове мале вредности (чл. 436ц), нови закон их више не сврстава у категорију оних спорова за које се сматра да нису спорови мале вредности (чл. 459). Ово изостављање само по себи не значи да се и спорови о издржавању зависно од вредности предмета спора могу третирати као спорови мале вредности. У питању су спорови из односа чије материјалноправно регулисање спада у домен искључиве легислативе република односно аутономних

покрајина. У оквиру овакве законодавне компетенције ове друштвенополитичке заједнице су такође овлашћене и да својим прописима уређују посебне поступке у споровима из тих односа, па према томе и да у регулисању ове процедуре реше питање да ли ће се у споровима о издржавању примењивати општа правила о споровима мале вредности. Стога у томе треба очекивати дефинитиван одговор на овде разматрано спорно питање о дозвољености ревизије у овој врсти спорова. Све док републике односно аутономне покрајине не буду искористиле своје законодавно овлашћење има се искључиво примењивати одреба из чл. 382. ст. 4. тач. 1. Закона о парничном поступку о дозвољености ревизије у споровима о издржавању независно од било које вредности предмета спора односно спорног дела тужбеног захтева.

*
**

Ограничавање дозвољености ревизије против пресуде с обзиром на разлоге из којих се може изјавити, огледа се у могућности улагања ревизије само због битних повреда одредаба парничног поступка уз одређена ограничења и због погрешне примене материјалног права.

Битне повреде одредаба парничног у теорији процесног права познате као апсолутно битне и на које суд у поступку пази по службеној дужности независно од тога да ли су својим постојањем утицале или могле утицати на доношење законите и правилне пресуде (релативно битне), таксативно су наведене у закону (чл. 354. ст. 2). Међутим, све те апсолутно битне повреде не представљају ревизијске разлоге, јер је у односу на неке од њих, и то четири таква, могућност искључена (чл. 385. ст. 1. тач. 1), а то су:

- 1 — повреде правила о месној надлежности (члан 354. ст. 2. тач. 4),
- 2 — доношење првостепене пресуде без одржавања главне расправе (чл. 354. ст. 2. тач. 9),
- 3 — суђење о захтеву у коме већ тече парница (чл. 354. ст. 2. тач. 11),
- 4 — противзаконито искључење јавности на главној расправи (чл. 354. ст. 2. тач. 12).

Наведене повреде одредаба парничног поступка, иако су апсолутно битне, законодавац очигледно није сматрао толико значајним за правилну примену закона када им ради санирања њима учињених повреда закона не даје квалификацију ревизијских разлога, већ их у том погледу потпуно елиминише.

Што се тиче релативно битних повреда одредаба парничног поступка (чл. 354. ст. 1) ревизија се због њих може изјавити само ако је таква повреда почињена у поступку пред другостепе-

ним судом (чл. 385. ст. 1. тач. 2). Такво ограничавање логично проистиче из правила да другостепени суд узима у обзир постојање релативно битних повреда једино на захтев странке истакнут у жалби (чл. 365. ст. 2). Уколико странка пропусти да жалбом побија првостепену пресуду због такве процесне повреде, а како другостепени суд није дужан по службеној дужности да пази на постојање релативно битних повреда, то тада за странку наступа преклузија. Њу погађа као последица овог пропуштања апсолутна немогућност да први пут такву повреду поступка изнесе тек у ревизији. Оваква законом предвиђена ситуација је изразито типична, па треба размотрити и могућност настајања и пракси другачијих процесних ситуација у којима ће се нужно поставити питање дозвољености ревизије због релативно битних повреда. То ће најчешће бити случај када странка у жалби изричито указује на постојање одређене релативно битне повреде, а другостепени суд погрешно оцени овај жалбени разлог као неоснован или уопште пропусти да га цени. На тај начин и сам другостепени суд чини идентичну повреду, па би у таквој процесној ситуацији било основано и оправдано да се странци, али само оној која се већ у жалби безуспешно позивала на постојање релативно битне повреде, призна право на улагање ревизије, иако је настанак те процесне повреде у директној узрочној вези са поступком пред првостепеним судом.

Поред могућности улагања ревизије због одређених битних повреда одредаба парничног поступка закон предвиђа као разлог за ревизију и прекорачење тужбеног захтева, мада овај разлог није садржан у листи апсолутно битних повреда одредаба парничног поступка (чл. 354. ст. 2). Како прекорачење тужбеног захтева представља повреду једног од основних процесних начела да суд одлучује само у границама захтева постављених у поступку (чл. 2), то овој повреди закон придаје такав значај да је сврстава у могуће ревизијске разлоге. Због ове процесне повреде ревизија се може изјавити само ако је до ње дошло тек у поступку пред другостепеним судом (чл. 385. ст. 2). И овде је прописана рестрикција, као и у погледу релативно битних повреда, само логична последица правила по коме другостепени суд о прекорачењу тужбеног захтева не води рачуна по службеној дужности, већ само на захтев странке која је изјавила жалбу (чл. 365. ст. 3). Тиме до пуног изражаја долази начело диспозиције странака, па је стога за случај пропуштања жалбе због ове процесне повреде настале у првостепеном поступку странка преклудирана у погледу права на ревизију из овог ревизијског разлога тј. не може га први пут истаћи тек у ревизији.

Ревизија је дозвољена и због погрешне примене материјалног права с тим што је за овај ревизијски разлог карактеристично, да у погледу њега закон не одређује никаква ограничења (чл. 385. ст. 1. тач. 3). То је сасвим разумљиво када се има у виду да је ревизији као ванредном правном средству основни циљ контрола законитости мериторног суђења. Једино је у закону прописано као изузетак да се ревизија не може изјавити

због погрешне примене материјалног права против другостепене пресуде којом је потврђена пресуда на основу признања (чл. 385. ст. 4), али у суштини то не представља ограничавање овог ревизијског разлога. Приликом доношења пресуде на основу признања суд по службеној дужности утврђује само да ли постоје потребне процесне претпоставке за ту врсту пресуде (чл. 331), док у погледу оцене основаности тужбеног захтева у материјално-правном смислу нема никакве активне улоге, већ је искључиво везан за диспозицију тужене странке о признању тужбеног захтева иако овај може бити очигледно неоснован. Када се у том светлу посматра наведено ограничење, онда се оно не може сматрати стварним ограничавањем ревизије из овог ревизијског разлога, већ у ствари само као адекватно процесно решење, које резултира из доследног и на сходан начин спроведеног правила о ограничавању могућности побијања жалбом пресуде на основу признања због неправилно утврђеног чињеничног стања и због погрешне примене материјалног права (чл. 353. ст. 3).

Погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање по изричитом наређењу закона представља разлог због којег против правоснажне другостепене пресуде ревизија није дозвољена (чл. 385. ст. 3). У вези са овом забраном одмах на почетку треба истаћи, да се она искључиво односи на чињенице које имају да послуже као основ за мериторно пресуђење спора, а не и на оне чињенице на које се има применити процесно право. Ако не би постојала оваква диференцијација између ове две врсте чињеница, онда ревизијски разлог везан за одређене битне повреде одредаба парничног поступка не би имао никакве практичне сврхе. Због тога закон изричито дозвољава изношење нових чињеница и нових доказа у ревизији само уколико се тичу битних повреда одредаба парничног поступка, које могу бити разлог за улагање ревизије (чл. 387), а посебно је ово овлашћење странака од значаја за оне битне повреде које су почињене у поступку пред другостепеним судом.

По новом закону начелно узевши ревизијски суд нема никаквих посебних овлашћења за поступање по службеној дужности у случајевима када се појави сумња, да је чињенично стање на коме се темељи побијана одлука неправилно утврђена. У томе је битна разлика у односу на стари закон, који је такође предвиђао забрану изјављивања ревизије због неправилно утврђеног чињеничног стања, али је ипак у том смислу нормирао одређена официјелна овлашћења ревизијског суда (чл. 376. старог закона). Једини изузетак по новом закону постоји када се ради о споровима, који се односе на дискриминацију странака на јединственом југословенском тржишту, па је у случају сумње у правилност утврђеног чињеничног стања ревизијски суд овлашћен да решењем укине побијану одлуку и по потреби одлуке нижестепених судова, те предмет врати на поновно суђење истом или другом већу првостепеног или другостепеног суда односно другом надлежном суду (чл. 397).

Посматрано првенствено са становишта судске праксе се може основано очекивати да ће правило новог закона о забрани ревизије због неправилно утврђеног чињеничног стања, већ на почетку његове примене бити главни извор потешкоћа и проблема у раду ревизијских судова. Ово с једне стране због потреба строгог разликовања чињеничних од правних питања имајући у виду честе случајеве њихове међусобне испреплетаности, а с друге стране због потребе правилног квалификовања случајева када постоји неправилно утврђено чињенично стање односно процесна повреда због које се може изјавити ревизија односно погрешна примена материјалног права. И сам закон предвиђа могућност настајања специфичних процесних ситуација услед различитог погрешног квалификовања наведених питања. Зато и даје одређена касаторна овлашћења ревизијском суду у случају када не постоје услови за преиначење побијане одлуке из разлога, што је као резултат погрешне примене материјалног права чињенично стање остало непотпуно утврђено (чл. 395. ст. 2).

Дистинкција између чињеничних и правних питања свакако представља основни проблем којим ће бити оптерећена пракса ревизијских судова. Стога се неопходно намеће потреба, да у циљу његовог правилног решења ревизијски судови кроз своју праксу изграде адекватне критерије од чије јасноће, чврстине и доследне примене ће у крајњој линији зависити да ли ће се одржати онај квалитет ревизије, који јој као ванредном правном леку по својој концепцији придаје закон.

Рок за изјављивање ревизије износи 30 дана рачунајући од дана достављања преписа пресуде странци (чл. 382) и подноси се суду који је изрекао првостепену пресуду у довољном броју примерака за суд, противну странку и јавног тужиоца надлежног за улагање захтева за заштиту законитости (члан 388). Председник већа првостепеног суда коме се подноси ревизија овлашћен је без одржавања рочишта да решење одбаци неблаговремену, непотпуно и недозвољену ревизију, а ови појмови су поближе дефинисани у самом закону (чл. 389). Наведени рок за изјављивање ревизије, нити поднета ревизија, не спречавају наступање правоснажности односно могућност принудног извршења правоснажне пресуде против које је ревизија изјављена (чл. 384). Ово правило о несуспензивности ревизије важи и за остале ванредноправне лекове (чл. 408, 415, 420), па је на тај начин доследно и ефикасно остварена потврда основног начела процесног система о двостепености суђења. С тим у вези већ сада треба посебно упозорити, да ће сасвим извесно бити појава тражења одлагања извршења поводом ревизије односно захтева за заштиту законитости. Досадашња судска пракса у том погледу не може се сматрати да је увек била правилно оријентисана, јер бројни примери указују на појаву олаког усвајања предлога за одлагање извршења. Анализа ове негативне појаве показује да се приликом одлучивања о таквом предлогу обично губи из вида правна природа одлагања извршења тј. да се ради о специфичном

институту извршног поступка за чију примену треба да буду испуњене одређене претпоставке. Наиме, извршни суд у смислу правних правила извршног поступка (пар. 42. и 43. бив. ИП) може усвојити предлог за одлагање извршења само ако предлагач с једне стране учини вероватним, да ће му спровођењем извршења бити причињена ненакнадива или бар тешко накнадива штета, а с друге стране, да одлагање извршења неће довести у опасност реализацију тражиочевог (повериоачевог) потраживања. На постојање ових неопходних претпоставки суд треба да пази по службеној дужности, па се баш услед пропуста у том правцу и догађа, да се скоро по правилу дозвољава предложено одлагање извршења. Стога се ни не тражи полагање потребног обезбеђења у новцу као услова за одлагање извршења, мада би зависно од околности датог случаја такво обезбеђење било неопходно.

Све напред речено указује на преку потребу да се питању одлагања извршења посвети више пажње и обезбеди правилна примена правних правила извршног поступка, која се односе на овај институт. Ако би се наставило са досадашњом праксом и по правилу ишло на усвајање предлога за одлагање извршења поводом ревизије, онда постоји опасност да се ревизија фактички трансформира у редован правни лек и тиме наруши начело дво-степености суђења као основе процесног система.

Ревизија је по старом закону такође била дозвољена и против решења, али је била ограничена на свега три таксативно наведена случаја (чл. 380. старог закона). Нови закон у том погледу напушта сасвим оправдано такво ограничавање и дозвољава могућност улагања ревизије против свих решења другостепеног суда којим је поступак правоснажно завршен, али, наравно, уз иста ограничења која се односе на изјављивање ревизије против пресуде. Међутим, ревизија је увек дозвољена против решења другостепеног суда којим се одбацује жалба односно којим је потврђено решење првостепеног суда о одбацивању ревизије (чл. 400).

Према томе, ревизија је дозвољена само против оних правоснажних другостепених решења, која имају за процесно дејство дефинитиван престанак постојање парнице. Стога као предмет ревизионог побијања не могу бити решења другостепеног суда без таквог процесноправног дејства као нпр. решење којим је правоснажно одлучено о месној односно стварној надлежности и сл. С обзиром на прописану рестрикцију у вези вредности предмета спора када је у питању ревизија против решења, по природи ствари практично узевши, по правилу могу доћи у обзир они имовинскоправни спорови у којима је за дозвољеност ревизије меродавна укупна вредност предмета спора, а само изузетно вредност спорног дела туженог захтева (чл. 382. ст. 2. и 3). Иначе, ревизија против решења је увек дозвољена и у оних пет таксативно наведених врста спорова у којима је без обзира на вредност предмета спора ревизија против пресуде увек дозвољена (чл. 382. ст. 4) док је по посебним одредбама закона изри-

чито одређено да ревизија уопште није дозвољена против решења донетих у парницама због сметања поседа (чл. 443. ст. 5) и у споровима мале вредности (чл. 467. ст. 7).

Закон посебно у два случаја предвиђа могућност улагања ревизије против решења и када полазећи од вредности предмета спора ревизија против пресуде не би била дозвољена, и то:

1 — против решења другостепеног суда о одбачају поднете жалбе,

2 — против решења другостепеног суда којим се потврђује решење првостепеног суда о одбачају ревизије.

1 — У првом случају дата је безусловна могућност улагања ревизије само против правоснажног коначног решења другостепеног суда о одбачају жалбе, а не и против решења другостепеног суда којим се потврђује такво првостепено решење у споровима у којима вредност спора не прелази законом прописану граничну вредност. Следствено томе, апсолутна ревизибилност решења о одбачају жалбе везује се само за случај његовог првог доношења од стране другостепеног суда када је противно својој законској обавези то пропустио да учини првостепени суд (чл. 358, 367), или када је по оцени другостепеног суда жалба изјављена из разлога због којих се не може поднети (чл. 358. ст. 5).

2 — Други случај апсолутне ревизибилности решења другостепеног суда везан је за процесну ситуацију када се поводом жалбе тим решењем потврђује решење првостепеног суда о одбачају ревизије, пошто је у поменутој ситуацији ово потврђујуће решење једино коначно правоснажно решење другостепеног суда у ревизијском поступку. Ако првостепени суд и поред свог законског овлашћења пропусти да одбаци ревизију као недозвољену (чл. 389. ст. 1) онда настаје процесна ситуација чије се регулисање врши на релацији само двеју правосудних инстанци — првостепеног и ревизијског суда. Наиме, другостепени суд у тако насталој ситуацији нема никакве јурисдикционе компетенције, већ се по закону преко тог суда само врши достављање предмета ревизијском суду ради одлучивања о ревизији (чл. 390. ст. 4). Када у том случају ревизијски суд одлучујући о ревизији по први пут донесе решење о одбачају ревизије, онда је тиме ревизијски поступак правоснажно и коначно завршен (чл. 392). То неће бити случај, ако другостепени суд донесе решење о укидању првостепеног решења о одбачају ревизије, мада и то укидно решење такође постаје правоснажно, али уз искључење могућности да се против њега уложи ревизија.

Ревизијски поступак има одређене основне карактеристике, које га уједно чине специфичним и различитим у односу на поступак по жалби. С тим у вези треба истаћи, да закон садржи и процесно правило по коме се само на сходан начин примењују неке одредбе о жалбеном поступку и на ревизијски поступак (чл. 399).

Због тога је од значаја, да се у првом реду укаже на непостојање потпуне идентичности између разлога о недозвољености ревизије и жалбе, јер међу одредбама о недозвољености ревизије нема одредбе аналогне оној о недозвољености жалбе против пресуде на основу признања и пресуде због изостанка, ако је изјављена из разлога због којих се по закону не може поднети (чл. 358. ст. 4). Стога се поставља као дискутабилно и од начелног значаја питање, да ли је уопште могућа адекватна примена правила о овлашћењу ревизијског суда за одбацивање ревизије као недозвољене, ако је поднета из разлога због којих је могућност улагања ревизије по закону искључена (чл. 389. ст. 2). Ово с обзиром да по закону такво овлашћење не припада првостепеном суду (чл. 358. ст. 5) или овлашћење ревизијског суда у том смислу треба шире схватити да обухвата и случајеве одбацивања ревизије као недозвољене и из напред наведеног разлога.

За разлику од другостепеног суда у жалбеном поступку ревизијски суд увек одлучује о ревизији без расправе (чл. 391), што је логично када се има у виду да ревизијски суд у оквиру мериторног суђења нема законског овлашћења у погледу могућности преиспитивања чињеничног материјала, који је прикупљен у поступку пред нижестепеним судовима. И границе испитивања побијане одлуке у ревизијском поступку су сужене у односу на поступак по жалби, јер жалбени и ревизијски суд имају једнака официјелна овлашћења једино у домену правилне примене материјалног права, док је такво овлашћење ревизијског суда у односу на битне процесне повреде ограничено само на апсолутно битну повреду, која се тиче питања страначке односно парничне способности и заступања странака (чл. 354. ст. 2. тач. 10), што је законом изричито одређено (чл. 386). Од одлука које доноси ревизијски суд треба посебно указати на ону, коју доноси у случају када се ревизија као неоснована одбија (чл. 393). У том случају није потребно да се ревизионом пресудом потврђује и побијана одлука, јер у односу на њу већ наступела правоснажност улагањем ревизије није доведена у питање. Ревизиони суд је дужан да такву своју одлуку образложи, па је тиме обезбеђено право странке на потпуну информисаност о разлозима због којих њена ревизија није била прихваћена. Ово је правило новина у односу на стари закон, који је за случај одбијања ревизије предвиђао могућност да ревизијски суд ограничи и чак потпуно изостави образложење у својој одлуци, што је свакако ишло на уштрб законитости у суђењу (чл. 377).

II. Захтев за заштиту законитости

Против свих правоснажних одлука јавни тужилац у републици односно покрајини може подићи захтев за заштиту законитости у року од три месеца односно у року од 30 дана, ако је уједно против другостепене одлуке изјављена ревизија, о којем одлучује Врховни суд републике односно аутономне покрајине (чл. 401—408).

Овде треба посебно истаћи, да се по новом закону рокови за подизање захтева за заштиту законитости више не рачунају од правоснажности одлуке побијане захтевом, као што је то било предвиђено у старом закону (чл. 392. ст. 1. и 2), а такође ни да захтев нема суспензивно дејство и следствено томе, као ни ревизија, не спречава извршење правоснажне одлуке која се побија (чл. 408. у вези чл. 384). Захтев јавног тужиоца у републици односно покрајини подноси се првостепеном суду, а питање процедуре у погледу поступања са захтевом и овлашћења о могућностима одбацивања захтева од стране првостепеног суда регулишу се сходном применом одговарајућих одредаба, које се односе на жалбу односно ревизију (чл. 399. и чл. 408. ст. 2). Што се тиче другостепеног суда он нема никаквих јурисдикционих овлашћења у односу на захтев за заштиту законитости, већ преко њега првостепени суд само доставља захтев са списима надлежном врховном суду (чл. 408. ст. 2. у вези чл. 390. тач. 4).

Када је против правоснажних одлука исцрпљена могућност улагања жалбе, ревизије и захтева за заштиту законитости, савезни јавни тужилац такође може подићи захтев за заштиту законитости пред Савезним судом (чл. 409—415). Према томе, закон прописује строго начелан став у погледу редоследа о могућности коришћења захтева за заштиту законитости од стране савезног јавног тужиоца зависно од тога, да ли је побијана одлука донета од највише правосудне инстанце у републици односно аутономној покрајини, или је њена правоснажност већ наступила на нивоу нижестепене инстанце. Стога савезни јавни тужилац може подићи захтев за заштиту законитости у првом реду само против правоснажне одлуке, коју је донео Врховни суд републике односно аутономне покрајине, а тек у случају да странке нису користиле своје право на улагање правних лекова пред овом највишом правосудном инстанцом, онда захтев може подићи и против правоснажне одлуке донете на нижој инстанци (чл. 409. ст. 2).

Захтев за заштиту законитости у систему ванредних правних лекова нови закон поставља у специфичан положај према ревизији за који је карактеристично, да се ова ванредна правна средства на одређен начин узајамно повезују и допуњавају. У таквој констелацији захтев за заштиту законитости одговара ревизији као скоро паралелно правно средство са идентичним процесним дејством. Својеврсна спрега ових ванредних правних лекова огледа се пре свега у обавези судског достављања надлежном јавном тужиоцу заједно са ревизијом и преписа пресуде против које је ревизија изјављена, да би се могао изјаснити о поднетој ревизији. Коришћењем ове могућности изјашњавања јавни тужилац се укључује у ревизијски поступак у положају специфичног учесника (чл. 390. ст. 2. и 3), а уједно може бити и инициран да се само послужи својим законским овлашћењем за подизање захтева за заштиту законитости против те ревизијом побијане одлуке (чл. 401. ст. 3). Управо баш у случају када се против исте одлуке поднесе и ревизија и захтев за заштиту

законитости долази до најпотпунијег израза сажимања тих ванредних правних лекова, па у таквој процесној ситуацији о њима суд има да одлучи једном одлуком (чл. 406).

И у погледу захтева за заштиту законитости закон прописује одређене рестрикције, које се у једном правцу односе на одлуке против којих његово подизање није дозвољено, а у другом правцу на разлоге из којих се једино може подићи. Тако захтев за заштиту законитости није дозвољен против одлуке, коју је донео Врховни суд у републици односно аутономној покрајини поводом ревизије односно захтева за заштиту законитости (чл. 401. ст. 4). Ни савезни јавни тужилац не може подићи захтев за заштиту законитости против одлуке донете већ поводом таквог захтева или поводом захтева за ванредно преиспитивање одлуке пред Савезним судом (чл. 409. ст. 3). Дакле, нови закон за разлику од старог не предвиђа више могућност подизања захтева за заштиту законитости против одлуке већа наведених судова донете поводом већ подигнутог захтева за заштиту законитости односно изјављене ревизије о којем би одлучивала њихова општа седница (чл. 393. ст. 1. старог закона).

Ограничавање подизања захтева за заштиту законитости с обзиром на разлоге огледа се у томе, да га републички односно покрајински јавни тужилац може подићи само због битних повреда одредаба парничног поступка уз искључење оне четири, које не представљају ревизијски разлог (чл. 385. ст. 1. тач. 1) и због погрешне примене материјалног права, а не и због прекорачења тужбеног захтева и због неправилно утврђеног чињеничног стања (чл. 404). За савезног јавног тужиоца редуцирање ових разлога је још више сужено, јер се захтев не може подићи и због процесних повреда у предметима у којима је мериторно одлучено о тужбеном захтеву на основу искључиве примене републичког односно покрајинског закона (чл. 410. ст. 2). Овде долази до пуног израза начело у процесном систему по коме се контрола о јединственој и законитој примени савезног закона обезбеђује пред највишом правосудном инстанцом на нивоу федерације — Савезним судом, а у погледу републичког односно покрајинског закона пред Врховним судом у републици односно аутономној покрајини — њеном највишом правосудном инстанцом.

III. Захтев за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке пред Савезним судом

Захтев странака за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке пред Савезним судом представља новину у систему ванредних правних лекова, али као правно средство те врсте није општег карактера. Његова је примена везана само за користећи скраћени назив — спорове због дискриминације странака на јединственом југословенском тржишту (чл. 416). Овој врсти спорова због њиховог изузетног друштвенополитичког значаја закон

обезбеђује посебан статус, чија се специфичност огледа у одређеним процесним решењима у поступку, која представљају принципијелна одступања у односу на остале спорове. Тако је дато овлашћење официјелног карактера Врховном суду у републици (аутономној покрајини) односно Савезном суду, да у поступку поводом ревизије и захтева за заштиту законитости може укинути побијану одлуку, ако основано посумња да се побијана одлука заснива на неправилно утврђеном чињеничном стању (чл. 397, 408, 415). Једнако овлашћење припада и Савезном суду када као инстанца четвртог степена поступа по захтеву за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке у споровима ове врсте (чл. 420).

Овај ванредни правни лек странке могу поднети Савезном суду само из разлога због којих се може изјавити ревизија (чл. 417), и то у року од 30 дана од дана достављања правоснажне одлуке донете поводом одбијања односно усвајања ревизије или захтева за заштиту законитости. Могућност његовог коришћења закон ограничава утолико, да се не може поднети против правоснажне одлуке Савезног суда која је уследила већ поводом тог истог ванредног правног средства (чл. 416).

Карактеристично је и то треба посебно истаћи, да се на одређеном инстанцијском нивоу, што је већ речено и за ревизију, остварује повезивање и својеврсно сажимање захтева за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке пред Савезним судом и захтева за заштиту законитости савезног јавног тужиоца. Ову појаву најбоље илуструје она процесна ситуација када против исте одлуке савезни јавни тужилац подигне захтев за заштиту законитости и странка поднесе захтев за ванредно преиспитивање. Закон изричито одређује, да у таквом случају Савезни суд, дакле исти суд, о оба та ванредна правна средства има да одлучи једном одлуком (чл. 419).

IV. Остали ванредни правни лекови

Од осталих правних средстава обухваћених системом ванредних правних лекова по новом закону треба поменути још оне чија је примена, као и код захтева за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке пред Савезним судом, ограничена само на одређену врсту спорова и који стога нису ванредни правни лекови општег карактера. То су, тужба за поништај пресуде изабраног суда, која је искључиво везана за поступак проведен пред арбитражом, а не за редован парнични поступак (чл. 484—487), и захтев за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке Савезног суда донете у имовинском спору између република, односно аутономних покрајина и између федерације и републике односно аутономне покрајине (чл. 506—507).

Предлог за понављање поступка као општи ванредни правни лек и познати класични институт процесног права по новом закону није претрпео никакве суштинске измене. Учињена су

само извесна побољшања у погледу разлога из којих се може захтевати понављање поступка (чл. 421) и рокова за његово подношење (чл. 423). Ипак, треба указати да је у односу на стари закон појава неправилног заступања странке као разлог за понављање поступка у новом закону комплетно обрађена, јер се сада не обухвата само случај неправилног законског заступања парнично неспособне странке, већ и случај неправилног тзв. статутарног заступања правног лица, као и случај неправилног уговорног (добровољног) заступања парнично способне странке (чл. 421. тач. 3). Тиме је овај разлог за понављање поступка идентично формулисан као и њему у свему адекватан жалбени разлог за који се повезује последица апсолутне ништавости (чл. 354. ст. 2. тач. 10), што обезбеђује доследну примену овог разлога у поступку поводом редовних и ванредних правних лекова. Поред тога извршена је и извесна модификација разлога за понављање поступка из чл. 381. тач. 6. старог закона, који се односи на случај доношења одлуке суда због кривичног дела судије односно судије поротника, заступника или пуномоћника странке, противне странке или ког трећег лица. Она се огледа у томе, што нов законик употребљава термин законски заступник уместо заступник странке поред задржавања термина пуномоћник странке, али се с обзиром на генеричну природу овог појма (законски заступник) може узети с правом да је њиме у суштини обухваћен и појам већ напред поменутог статутарног заступника правног лица. Такође је дошло до одређене модификације и у погледу разлога за понављање поступка из чл. 381. тач. 8. старог закона, који је везан за случај укидања пресуде донете у кривичном поступку ако је на њој, као одлуци од прејудицијалног значаја, била заснована одлука парничног суда против које се подноси предлог за понављање поступка. Сада нови закон овај разлог понављања поставља тако да је потпуно свеједно који је орган донео такву одлуку од прејудицијалног значаја, али је разумљиво битан услов да је та ново донета одлука по свом дејству могла довести до другачијег односно повољнијег исхода спора за странку која тражи понављање поступка.

У вези са извршеном модификацијом у погледу напред речена 3 разлога за понављање поступка нови закон је извршио и одговарајуће измене односно допуне у односу на рачунање субјективних рокова за подношење предлога за понављање поступка (чл. 423. став 1. тач. 3. и 5). Међутим, од радикалног је значаја новина, која се тиче допуне одредбе о отклањању објективног петогодишњег рока за тражење понављања поступка важећег по старом закону за све разлоге понављања, осим због повреде правила парничног поступка о законском заступању странака (чл. 383. ст. 3. старог закона). По новом закону овај објективни рок се не примењује, не само у случају када се тражи понављање због повреде правила о страначкој и парничној способности односно заступању странака, већ и у случају због повреде начела парничног поступка о обостраном саслушању

странака (чл. 423. ст. 3). Стога се понављање у оба ова случаја мора тражити пре истека субјективног рока од 30 дана с тим да се тај рок у сваком случају мора одржати, па чак и неограничено дуго након истека петогодишњег објективног рока, који искључује могућност тражења понављања поступка из осталих законом предвиђених разлога.

Када је већ реч о предлогу понављања поступка треба указати и на то, да нови закон, за разлику од старог, садржи изричиту одредбу и о одбацивању непотпуног предлога решењем председника већа првостепеног суда без одржавања рочишта (чл. 425. ст. 1. у вези са чл. 424. ст. 2). Свакако, пре него што дође до такве процесне ситуације председник већа мора предузети адекватне мере позивањем подносиоца да отклони недостатке код предлога, као што је то дужан да учини у вези са сваким другим поднеском по коме суд има да поступа (чл. 109).

Међутим, приликом коришћења ванредних правних лекова могу настати и такве процесне ситуације у којима на одређен начин долази до колизије између тих правних средстава. Тако се може догодити да странка изјави ванредни правни лек, који се по својим разлозима може оквалификовати и као ревизија и као предлог за понављање поступка, или пак да странке уложе различите ванредне правне лекове (једна ревизију, а друга предлог за понављање поступка). Овде у извесном смислу спадају и случајеви када се од различитих процесних субјеката истовремено изјављују два ванредна правна лека између којих се, с обзиром на њихов карактер и сврху која се тежи постићи, на одређеном инстанционом нивоу остварује својеврсно узајамно повезивање и прожимање (странка уложи ревизију, а јавни тужилац подигне захтев за заштиту законитости).

Ради отклањања колизије између ванредних правних лекова у приказаним, свакако у пракси реално могућим случајевима, потребно је изнаћи адекватна решења у одговору на одређена питања, која се с тим у вези неопходно намећу. Пре свега, како треба оквалификовати ванредни правни лек када у нескладу са својим означеним називом садржи разлоге, који су и својствени или искључиво својствени другим правним средствима те врсте (*falsa nominatio non nocet*), те којем ће се од тих више уложених правних лекова дати приоритет у решавању односно када ће се о њима заједнички одлучивати једном одлуком. То ће најчешће бити случај у погледу односа између ревизије и предлога за понављање поступка с обзиром и на делимичну подударност разлога због којих се могу поднети, а што у основи важи и за однос предлога за понављање поступка према осталим ванредним правним лековима (захтеву за заштиту законитости јавног тужиоца у републици односно покрајини, захтеву за заштиту законитости савезног јавног тужиоца, захтеву за ванредно преиспитивање правоснажне одлуке пред Савезним судом). Да не би било препуштено пракси решавање оваквих сложених процесних питања од случаја до случаја, што би без сумње довело и до по-

јаве неуједначености у примени потребних критерија, нови закон у циљу регулације тих питања прописује одређена правила поступања (чл. 429—432).

*
**

На крају треба као посебно и значајно истаћи да поред ванредних правних лекова предвиђених у Закону о парничном поступку и који су били предмет досадашњег разматрања, постоји још једно ванредно правно средство чија је примена непосредно уставно регулисана. То је предлог за измену правоснажног појединачног акта донесеног на основу закона, прописа или другог општег или самоуправног општег акта за који је одлуком Уставног суда утврђено да није у складу са Уставом или законом (чл. 388. Устава СФРЈ — чл. 407. Устава САПВ).

Мр Војислав Попадић
адвокат у Новом Саду

ОСВРТ НА НАЦРТ ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА У ВЕЗИ НАКНАДЕ ШТЕТЕ КОЈУ РАДНИК ПРЕТРПИ НА РАДУ

Чланом 208. Закона о удруженом раду утврђује се право радника на накнаду штете коју претрпи на раду или у вези са радом. Штету је дужна да му накнади основна организација по општим начелима о одговорности за штету.

Обзиром да је право радника на накнаду штете коју у основној организацији претрпи на раду или у вези са радом, у Закону о удруженом раду прописано само као начело без утврђивања основа и услова одговорности основне организације, очекивало се да ће Законом о облигацијама и уговорима бити детаљно регулисано питање овог егзистенцијалног права радника у складу са уставно-правним положајем радног човека и основима који извиру из Закона о удруженом раду.

У нацрту Закона о облигацијама и уговорима, у другом одељку, говори се о проузроковању штете у оквиру кога се, поред општих начела, расправља о принципу субјективне одговорности, одговорности за другог, одговорности за штету од опасне ствари, или опасне делатности, одговорности организације удруженог рада и других правних лица према трећим лицима, одговорности у случају судара моторних возила, одговорности произвођача ствари са недостатком, одговорности за штету од животиња, одговорности за штету од грађевина, одговорности за пад, бацање или просипања из просторије, да би се регулисала и питања посебних случајева одговорности.

На жалост, о одговорности основне организације за штету коју радник претрпи на раду или у вези са радом, нема посебног поглавља у области накнаде штете у цитираном нацрту Закона о облигацијама и уговорима. То значи да се ова одговорност мора утврђивати и расправљати у зависности од појединих случајева, који се могу подвести под набројане врсте одговорности које су обухваћене нацртом овог закона.

Очекивали смо да ће питања одговорности основне организације за штету коју радник претрпи на раду или у вези са радом бити детаљно расправљена Законом о удруженом раду. Како је тим законом једино указано на право радника на накнаду штете са упућивањем на остварење тог права по општим начелима о одговорности за штету, са правом се претпостављало да ће ово питање бити посебно и детаљно разрађено у оквирима Закона о облигацијама и уговорима. То разрађивање би обухватало све особености ове врсте штете, као и атрибуте основне организације као штетника и радника као оштећеника, имајући управу у виду специфичности посебног социолошког, уставно-правног и радно-правног положаја радника у односу на основну организацију у којој и у оквиру које слободним удруживањем рада остварују радну функцију.

Пошто су све ове претпоставке мимоиђене и право радника на накнаду штете остављено у домену општег режима у области накнаде штете, покушали бисмо да овим саопштењем укажемо на *потребу и друштвену оправданост регулисања овог вида накнаде штете*, и то у *посебном поглављу у оквиру одељка „проузроковања штете“ будућег Закона о облигацијама и уговорима*. При томе ћемо указати на основе и начела у остваривању тог права радника у складу са његовим особеним положајем самоуправљача и извршиоца радне функције.

Из тих разлога даље излагање ће обухватити размишљања о основама и условима одговорности основне организације и утврђивању принципа те одговорности уз разматрање и критички осврт на могућност остваривања права радника на накнаду материјалне и нематеријалне штете.

01. У вези са одговорношћу за накнаду штете у складу са класичним принципима за накнаду штете у оквиру имовинског права постоје две основне теорије. Теорија субјективне одговорности и теорија објективне одговорности.

02. Теорија субјективне одговорности се базира на следећим правним чињеницама: да постоји штета, да је штета наступила као последица радње или пропуштања лица које је штету проузроковало, да је радња односно пропуштање због кога је штета наступила резултат лица које је штету проузроковало. Према томе, основни услов за одговорност за проузроковану штету по принципима субјективне одговорности су: штета, противправна радња, узрочна веза и кривица. Недостатак било којег од ових услова искључује одговорност за проузроковану штету. Исто тако нема одговорности за насталу штету ако је штета резултат случаја, више силе, кривице трећег лица или кривице оштећеног лица.

Теорија субјективне одговорности је владајућа и претежна. Поникла још у римском праву и прихваћена и у пандектном праву, ова одговорност и данас се третира као основни облик

одговорности и заступљена је у великом броју земаља. Кад се прихвати принцип субјективне одговорности терет доказивања кривице штетника лежи на оштећеном. Ако оштећени није у могућности да докаже кривицу штетника, остаће без накнаде и мораће да поднесе штету сам. Оштећени се у поступку за остваривање права на накнаду штете на тај начин сукобљава са тешкоћама доказивања кривице штетника, док штетник задржава пасивну улогу и својим понашањем врло често покушава да отежа положај оштећеног.

Имајући то у виду, као коректив овог положаја оштећеног, појављује се тенденција да се терет доказивања са оштећеног пребаца на штетника. То значи да се увек сматра да је штетник крив, док се супротно не докаже. Због тога се ова модификована варијанта теорије кривице назива „одговорност по начелу претпостављене кривице”. Међутим, и ово учење у правној теорији се даље развија у два правца. По једнима, постоји апсолутна или необорива претпоставка кривице и штетник не може доказивати да није крив. По другима, постоји релативна — оборива претпоставка кривице и штетник може доказивати да није крив за штету. Први правац се приближава теорији објективне одговорности, док други олакшава положај оштећеног, јер штетнику пребацује терет доказивања да није крив.

03. Теорија објективне одговорности или одговорности без кривице заснива се на постојању штете и чињенице да је штета настала деловањем опасних ствари. Одговорност за опасне ствари, као вид објективне одговорности, израста као самостални институт за накнаду штете у другој половини XIX века, у време развоја технике и науке, када машински рад почиње да добија превагу над ручним радом.¹ Основна карактеристика теорије објективне одговорности је у томе што се одговорност за накнаду штете не условљава кривицом било ког лица, већ само објективним фактом постојања штете као последице објективног постојања опасних ствари.

За штету која настане од опасних ствари одговара у принципу сопственик опасне ствари. Сопственик опасне ствари не одговара за штету ако је ствар предао у закуп, на послугу, у депозит или слично, тј. ако је ствар предао лицу које није у његовој служби. У овим случајевима за штету која настаје од опасних ствари одговара лице код кога се ствар налази.

Правилима о одговорности за накнаду штете од опасних ствари, објективна одговорност, не може се користити оштећено лице ако је штета настала услед више сила, кривицом трећег лица или кривицом оштећеног лица. Правна теорија је ове нове идеје на пољу одговорности у почетку игнорисала, али је осамдесетих година XIX века већ почела да се пробија и добија своје присталице који су настојали да са разних аспеката објашњавају потребу принципа одговорности без кривице.

¹ Пруским Законом о железницама из 1838. год. започета је примена принципа одговорности без кривице.

У групи теорија објективне одговорности нарочито се истиче теорија ризика. Та теорија полази од претпоставке да онај ко вуче корист од једне делатности мора да сноси штетне последице које могу да произађу из те делатности. Присталице теорије ризика сматрају да сопственик опасне ствари мора да одговара за све штетне последице које су настале у вези са делатношћу коју обавља — ово због тога што се делатношћу послодавца може проузроковати штета раднику, па је зато правично да послодавац и сноси штетне последице, а не радник, који по правилу намерно ничим не доприноси њеном проузроковању.

Једна друга варијанта објективне одговорности налази основ одговорности у узрочној вези између штетне радње и настале штете. То је тзв. теорија узрочности. По овој теорији штетниково понашање нема утицаја на право оштећеног на накнаду. Штетник одговара самим фактом постојања узрочне везе између штетне радње и настале штете. Он одговара и за случај, јер и ту постоји узрочна веза између штетне радње и последице — штете.

04. Поред ова два система одговорности постоји и посебан вид одговорности, одговорност за другог. У одређеним случајевима за штету коју проузрокује једно лице може да одговара лице, које штету није проузроковало. Лице које одговара за штету по правилима одговорности за другог чини се одговорним стога што се налази у посебно правном односу са лицем које је штету проузроковало.

Одговорност за другог се заснива на претпоставци о кривици лица која одговарају за штету коју су проузроковала друга лица. Наиме, сматра се да су та лица крива што су друга лица, са којима се налазе у посебном правном односу, проузроковала штету. Претпоставка о њиховој одговорности може бити апсолутна и релативна. Апсолутна претпоставка постоји кад лице, које одговара за другог, не може да обара претпоставке о кривици, тј. кад не може да доказује да није криво што је лице, за које одговара, проузроковало штету. Одговорност за другог се налази на средини између субјективне и објективне одговорности. Заправо, она се делимично наслања на оба система о одговорности за накнаду штете.

По правилима о одговорности за другог одговарају родитељи и старатељи малолетних лица, старатељи лица потпуно лишени пословне одговорности, правна лица за своје органе, послодавци за своје раднике, држава за своје службенике. Одговорност се искључује ако је штета настала услед случаја, више силе, одговорности трећег лица или кривице оштећеног лица.

05. Враћајући се на поље компарације између система субјективне и система објективне одговорности, види се да је основна разлика између њих у утврђивању услова одговорности. Док се за постојање субјективне одговорности тражи и постојање кривице у систему објективне одговорности кривица нема зна-

чаја. Сем тога, сопственик опасне ствари одговара и за случај, што је поред елемената кривице, једина разлика у утврђивању услова одговорности између система субјективне и система објективне одговорности. Виша сила, кривица трећег лица као и кривица оштећеног лица и у систему субјективне и у систему објективне одговорности, искључују одговорност за накнаду штете.²

06. У савременим правним системима, поред принципа субјективне одговорности, паралелно се примењује и начело објективне одговорности када се ради о накнади штете причињене опасним стварима. Тако, на пример, у Француској објективна одговорност се примењује у смислу члана 1384. Code civil-а, у Совјетском Савезу на бази члана 90. Основа грађанског законодавства СССР и савезних република, у Чехословачкој према одредби члана 351. Чехословачког грађанског законика, у Мађарској у смислу одредбе члана 354. Грађанског законика Мађарске Народне Републике итд.

Иако, у вези са применом принципа субјективне и објективне одговорности, могу да се врше детаљне научне анализе, пре свега са аспекта међународног упоредног права, ми смо се задржали само на истицању основних карактеристика система одговорности, пошто налазимо да би дубљи прилаз овој материји био изван домена теме која је предмет овог саопштења.

07. У даљем излагању покушали бисмо да посматрамо и утврдимо који би принцип одговорности основне организације, за штету коју радник претрпи при раду, највише одговарао условима и потребама социјалистичких друштвених односа, у оквиру којих се и настајање штете, као и потреба за њеном накнадом појављују. При томе бисмо најпре извршили анализу судске праксе у нас и сагледали који се принцип одговорности у овој области примењује.

08. Питања одговорности основне организације за ову штету до сада, још и данас, југословенски судови, у недостатку посебних прописа у овој материји, решавају применом општих правила о одговорности и одговарајућих позитивно-правних прописа који посредно утичу на права и обавезе по основи накнаде штете.

Приликом примене важећих правних правила имовинског права, судови су се ослањали на позитивне прописе из области радних односа, заштите на раду, организације и финансирању

² О питању одговорности за накнаду штете уопште, правним теоријама и принципима те одговорности видети ближе:

— S. Cigoj, *Odškodninsko pravo*, Ljubljana, 1960.

— Др С. Јакшић, *Облигационо право* — Општи део, Сарајево, 1957.

— *Облигационо право* (према белешкама са предавања) др М. Константиновића, средно др Капор, Београд, 1957.

— Др М. Вуковић, *Обавезно право*, I, Загреб, 1956.

социјалног осигурања и бројних прописа из области хигијенско-техничке заштите на раду.

09. Од даљег значаја за анализу ставова судске праксе поводом накнаде штете коју радник претрпи при раду је сагледавање питања која су то важећа општа правила о одговорности за накнаду штете према начелима имовинског права, односно који се принцип одговорности примењује у нашем праву. Већ смо истакли да се у свету примењују паралелно принцип субјективне и објективне одговорности. Објективна одговорност, по правилу, узима се као основ у случају повреде од опасних ствари, односно у случају прихватања теорије ризика послодавца.

У нашој судској пракси ово питање је представљало једну од најполемичнијих области у оквирима имовинског права. Кроз читав развојни пут судске праксе, после рата, стално се јављала дилема који принцип одговорности прихватити као основ код остваривања права за накнаду штете коју радник претрпи при раду. Било је и раније, а има примера и данас, да поједини врховни судови стоје на становишту да у случају повреде од опасних ствари треба применити принцип објективне одговорности, док у осталим случајевима највише одговара принцип субјективне одговорности.

10. Насупрот оваквој пракси републичких и покрајинских врховних судова, Савезни суд је дуго, кроз своје одлуке, инсистирао на искључивој примени принципа субјективне одговорности. При томе, код примене принципа кривице због накнаде штете радника поводом опасне ствари, у својим одлукама врло често је утврђивао неку имагинарну кривицу организације. Овакав став је био резултат дилеме Савезног суда у погледу досуђења накнаде штете причињене опасним погоном. Разлози правичности упућивали су на потребу обештећења радника, а Савезни суд, у жељи да остане доследан инсистирању на искључивој примени принципа субјективне одговорности, проналазио је кривицу организације и тамо где је уопште није било.

Под утицајем овакве праксе и нижи судови су почели такође у својим одлукама да прихватају принцип кривице као искључиви основ одговорности основне организације.

11. На основу датог приказа судске праксе можемо закључити да, иако је било колебања и различитих ставова око примене принципа објективне одговорности код републичких и покрајинских врховних судова, ипак је доминирало становиште да је принцип субјективне одговорности за накнаду штете коју

радник претрпи при раду, па чак и када је повреда радника наступила поводом опасне ствари.³

12. За разлику од оваквог става судске праксе, у правној теорији у нас било је више присталица да основ за одговорност треба да се заснива на принципу објективне одговорности.

Међутим, било је и схватања да је принцип субјективне одговорности управо у духу са природом односа између организације и радника.

Ово стога што организација више није послодавац него асоцијација слободно удружених радника ради постизања одређе-

³ — Решење Врховног суда Србије, Београд, ГЖ. 5236/55, Евиденција судске праксе Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду, накнада штете, несрећа на послу.

— Решење Врховног суда Србије, Београд, ГЖ. 5245/65, Евиденција судске праксе Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду, накнада штете, несрећа на послу.

— Пресуда Опште седнице Врховног суда Југославије, ГЖ. 36/63, Збирка судских одлука, књига VIII, свеска 3, Правно схватање XI.

— Решење Врховног суда Југославије, Рев. 2157/64, Евиденција судске праксе Врховног суда Југославије, накнада штете, несрећа на послу.

— Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 1484/64, у вези пресуде Врховног суда Србије, Београд, ГЖ. 3251/63, Евиденција судске праксе Врховног суда Југославије, накнада штете, несрећа на послу.

— Решење Врховног суда Србије, Одељење у Новом Саду, ГЖ. 1206/64, Евиденција судске праксе Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду, накнада штете, несрећа на послу.

— Пресуда Опште седнице Врховног суда Југославије, ГЖ. 36/63, Збирка судских одлука, књига VIII, свеска 3, Правно схватање XI, стр. 8.

— Пресуда Врховног суда Народне Републике Србије, ГЖ. 1678/56, Збирка судских одлука, књига I, свеска 2, одлука 376.

— Пресуда Врховног суда Народне Републике Босне и Херцеговине, ГЖ. 647/56, Збирка судских одлука, књига II, свеска 2, страна 370.

— Решење Врховног суда Народне Републике Србије, ГЖ. 653/58, Збирка судских одлука, књига III, свеска 3, одлука 442.

— Пресуда Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду, ГЖ. 1485/64, Евиденција судске праксе Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду, накнада штете, несрећа на послу.

— Пресуда Врховног суда Хрватске, ГЖ. 2497/64, Преглед судске праксе Врховног суда Хрватске у грађанским предметима у години 1964. и 1965, одлука број 68.

— Решење Врховног суда Хрватске, ГЖ. 177/65, Збирка судских одлука, књига X, свеска 1, одлука 27.

— Решење Врховног суда Хрватске, ГЖ. 483/65, Преглед судске праксе Врховног суда Хрватске у грађанским предметима у години 1965. и 1966, број 161, страна 41.

— *Sodbo Vrhovno sodišće LRS, Pž. 457/62, Poročilo o sodbi prakse Vrhovno sodišće LRS, za čas od 1. I do 31. VII 1963. civilno pravo broj 74, strana 81.*

— Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 2382/62, Евиденција судске праксе Врховног суда Југославије, накнада штете, несрећа на послу.

— Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 2829/62, Евиденција судске праксе Врховног суда Југославије, накнада штете.

— Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 962/65, Евиденција судске праксе Врховног суда Југославије, накнада штете, несрећа на послу.

— Решење Врховног суда Југославије, Рев. 4028/64, Збирка судских одлука, књига X, свеска 2, одлука 178.

— „Pravnik”, 1965, godine, št. 10—12, strana 17, civilne odlučbe.

— Биатен судске праксе, Врховни суд Србије, Београд, новембра 1967. године, број 11, страна 19, одлука 20.

ног економског, односно друштвеног циља, те идеја професионалног ризика не би могла да се прихвати као основ одговорности за накнаду штете коју претрпе радници. Напротив, основ ове одговорности одговара идеји кривице, и то доказане кривице организације. По таквом схватању ова кривица се састоји у непредузимању заштитних мера при раду, што има за последицу проузроковање штете раднику.⁴

13. По нашем мишљењу, за ову област друштвених и правних односа, обзиром на карактер и природу односа који владају између радника у удруженом раду и основне организације, као организационо-правног израза удружених радника, не одговара примена ни принципа субјективне одговорности, ни примена објективне одговорности.

Иако смо по идеји врло блиски принципу објективне одговорности, као основу за одговорност основне организације, ипак сматрамо да ни његова примена не обезбеђује суштинску заштиту положаја радника, као чланова самоуправне социјалистичке асоцијације рада и средстава у случају претрпљене штете.

14. Наиме, правилима о одговорности за накнаду штете по принципу објективне одговорности не може се користити оштећени радник ако је штета настала услед више силе. Радник, на основу слободно удруженог рада са осталим радницима остварује радну функцију са тежњом да се врши одређена друштвена функција на бази друштвених средстава за производњу, а производ друштвеног рада остварен у основној организацији, као основа друштвене репродукције и задовољавања друштвених потреба и личних и заједничких потреба радних људи, расподељује се у складу са принципом расподеле према раду и дру-

⁴ О теоријским ставовима у вези накнаде штете при раду видети:

— Др Б. Базала, Одговорност за накнаду штете проузроковане у процесу производње, а у вези са вршењем посла и у вези са радом радника, Одвјетник, бр. 1—2, 1964, стр. 9—13.

— Др Ј. Милошевић, Накнада штете по новим прописима о радним односима, Привредно правни приручник, бр. 6/65, стр. 16—22.

— Б. Јевремовић, Један значајан аспект односа заједнице — појединац, Наша стварност, бр. 3/61, стр. 507—535.

— Др А. Голдштајн, Каузална деликтна одговорност привредне организације за службенике и раднике, Архив за правне и друштвене науке, бр. 4/53, стр. 321—323.

— Др М. Константиновић, Основ одговорности за проузроковану штету, Архив за правне и друштвене науке, бр. 3/32, стр. 296.

— Др С. Јакшић, Основни принципи накнаде штете у нашем праву, Архив за правне и друштвене науке, бр. 4/52, стр. 420—433.

— А. Групче, Материјална одговорност на стопанските организацији према својите работници, Преглед, Скопје, бр. 1/59, стр. 18—29.

— К. Месаровић, Одговорност за накнаду штете у југословенском правном систему, Југословенска адвокатура, бр. 4/60, стр. 24—34.

— М. Марковић, Одговорност за повреду радника на послу, Правни зборник, Титоград, бр. 3/61, стр. 175—188.

— Др М. Тороман, Одговорност привредне организације за штету коју претрпе радници при раду, Институт за упоредно право, мон. бр. 16, 1965.

штвеном самоуправљању. То значи да радник својим радом остварује и функцију обезбеђења личне егзистенције и функцију друштвене потребе. Његов однос у основној организацији нема класни карактер, није најамни однос, већ је то својеврстан однос извршиоца радне функције и управљача оствареног производа у једном истом субјекту.

Применом било ког од традиционалних принципа (субјективне или објективне одговорности) за накнаду штете дошло би до вештачке примене неадекватне правне надградње која не одговара суштини тог друштвеног односа.

Већ смо истакли да по принципу објективне одговорности нико не одговара за вишу силу. Значи, уколико би штета настала услед више силе, радник не би био обештећен, већ би као јединка морао да сам поднесе све последице штетног чина. Међутим, како смо већ рекли, овде се ради о удруженом раду слободних самоуправљача, где се у условима колективног рада остварује и друштвена функција и материјални ефекат.

15. Имајући све ово у виду, сматрамо да би у условима социјалистичких друштвених односа, на релацији обавезе основна организација — радник, приликом претрпљене штете при раду, требало изградити такође један својеврстан принцип накнаде штете, *принцип солидарности*.

16. Пре него што пређемо на разматрање појма института „принцип солидарности” подсетили бисмо да прилаз питању кривице радника, као услова одговорности и његово основно степеновање (*dolum, culpa, lata, culpa levis*) није релевантан за суштину и основну концепцију нашег становишта. Ово из разлога што по нашем мишљењу *кривица радника, као услов за искључење одговорности основне организације, треба да се примени само у случају када се радник умишљајно, немарно (dolis) сам повреди, у намери да из тога извуче одређену материјалну корист*. У случајевима, пак, нехатног понашања (*culpa*) без обзира да ли се ради о грубом нехату, крајњој непажњи (*culpa lata*) или лакоом нехату, обичној непажњи (*culpa levis*) мишљења смо да радник не треба да буде лишен права на накнаду штете, те да у том случају не треба применити ни принцип подељене одговорности.

17. Овакав свој став образлажемо чињеницом да је поступање и понашање радника у вршењу радне функције пре свега оријентисано на стварање новог друштвеног производа, у интересу како радника и основне организације, тако и читаве друштвене заједнице. Ако бисмо нехатно понашање радника узели као услов за искључење од одговорности основне организације, онда бисмо ставили у неравноправан положај радника који се повредио на раду у односу на ужу радну заједницу и друштво у целини, који уживају корист тог његовог рада. Наиме, све докле док радник и својим нехатним понашањем учествује у

стварању друштвеног производа, а нехатно понашање је најчешће резултат тежње за остваривањем већег радног учинка уже (радна заједница) и шире друштво (друштвена заједница) присвајају највећи део тог створеног производа, с тим да, кад дође до повреде радника, ужа и шира друштвена заједница не сносе заједно са радником штетне последице.

Принцип солидарности, за који се залажемо, претпоставља да основна организација заједно са радником учествује и у отклањању штетних последица, пошто она из радничког понашања (макар и нехатног) извлачи и корист.

18. Сем тога мислимо да је наше становиште оправдано и са аспекта једнаког положаја (равноправног третмана) умног и физичког рада. Нехатно понашање радника, које утиче на задобијене повреде на раду, по правилу се односи на рад у погонима, фабрикама, поред стројева, машина и других оруђа, чијим непажљивим руковањем може да дође до повреде радника. Насупрот томе нехатно понашање радника у канцеларијама, пројектним бироима и сл. не производи никакву или скоро никакву штетну последицу по радника. Дакле, рад у тешким условима (знамо да су повреде најтеже и најбројније у рудницима, црној металургији и сл.) обременује радника још и могућношћу да због задобијене повреде не буде ни обештећен, док рад у далеко повољнијим радним условима (у канцеларији) чак ни теоретски не представља ту могућност.

Пошто радници, вршећи функцију рада, могу доћи у ситуацију да буде угрожен њихов телесни интегритет, здравље, односно радна способност, без обзира на степен стручно-техничке и хигијенске заштите на раду и нивоа стручно-радне свести радника, потребно је обезбедити равноправно обештећење. У том случају, по нашем мишљењу, нормално је претпоставити да је тежња свих радника да одвоје део оствареног дохотка за случај обештећења унесрећеног радника, све у циљу и са тежњом да повређени радник буде и даље у равноправном односу са осталим радницима, пре свега у погледу права на расподелу дохотка на бази резултата рада.

Ово обештећење би се искључиво односило на накнаду материјалне штете у оном делу у коме није покривена правима из социјалног или другог вида осигурања.

19. Што се пак тиче принципа солидарности, мислимо да се његов основ огледа и у идеји заједничког интереса свих радних људи у основној организацији, да својим колективним доприносом одстране штетну последицу појединца, која може, независно од њихове воље, да погоди било кога од њих.

Ова заједничка свест, да треба удруженим снагама помоћи друга у невољи, чини нам се да одговара и духу социјалистичког морала и основама друштвено-економског система.

20. Установљавање овог принципа солидарности, у ствари представља само доградњу већ усвојених принципа солидарности, који су конституисани у одговарајућим одредбама закона, друштвених договора и самоуправних споразума о здравственом, пензионем и инвалидском осигурању, као и одредбама члана 53. Устава СФРЈ.

21. Примена принципа солидарности, као основа одговорности основне организације за штету коју радник претрпи на раду, указује и на могућност стварања реалних проблема који се извесно могу у пракси појављивати. Наиме, основне организације, као самосталне, самоуправне друштвене ћелије, нису равноправне у погледу величине оствареног друштвеног производа и висине оствареног дохотка. Постоји врло широка скала економских могућности основних организација од оних који не обезбеђују остваривање ни минималних личних доходака, до оних који остварују изузетно висок доходак и за друштвену репродукцију и за обезбеђење личних и заједничких потреба радних људи. У таквој ситуацији и принцип солидарности би трпео те неравноправне економске утицаје. Економски јаче основне организације биле би у могућности да увек обезбеде обештећење унесрећеном раднику, док основне организације са ниским степеном акумулације то не би могле да учине.

Имајући то у виду, као објективну друштвену реалност која постоји у нашем друштву, мислимо да принцип солидарности може да се успешно примени комбиновањем са системом осигурања накнаде штете преко одговарајућих осигуравајућих завода. То значи да применом овог принципа солидарност треба да буде обезбеђена на основама јединствено утврђеног начела солидарности за случај накнаде штете, коју је радник претрпео при раду, слично утврђивању оквира јединственог система социјалног осигурања. У том правцу би било могуће оснивати и самоуправне интересне заједнице у којима би, удруживањем средстава, били остварени заједнички интереси на начелима узајамности и солидарности.

22. Наредно поглавље се односи на питање да ли у условима социјалистичких друштвених односа, који се на релацији радник — основна организација најеклатантније изражавају, има места новчаној накнади неимовинске штете коју радник претрпи при раду и какве су правне и друштвене реперкусије у вези тога.

23. Немајући тежњу да у начелу улазимо у третман да ли принцип новчане накнаде неимовинске штете данас одговара степену развитка наших друштвених односа и да ли је у складу са социјалистичким карактером и садржином нашег друштвено-економског система, желимо да то питање апострофирамо једино у оквирима накнаде штете коју претрпи радник при раду. При томе додајемо да се расправљање овог питања искључиво

односи на радне односе у основним организацијама, а не и код приватног послодавца.

24. Свесни смо да је новчана накнада неимовинске штете у нас добила пуну афирмацију, како у правној теорији тако и позитивном праву и судској пракси и да се примењује у разним видовима и нијансама у свим областима друштвених односа, па и у релацијама радних односа.⁵

25. Иако није пресудно за тезу коју постављамо, ипак напомињемо да совјетско право не признаје накнаду неимовинске штете у новчаном виду.⁶ Међутим, неке пак друге социјалистичке земље у својим правним системима обухватају и примену принципа новчане накнаде неимовинске штете.⁷

26. Пре него што пређемо на разматрање овог проблема са аспекта нашег права, сматрамо да је потребно да отклонимо извесне термилошке разлике. Наиме, већ на почетку овог излагања употребили смо термин неимовинске штете. Овај исти институт у правној теорији назива се и нематеријална штета. Било један, било други израз, као и назив морална штета односе се на један исти вид штете и изражава штету коју појединац, физичко лице, као субјект права, претрпи у релацијама одређеног психичког стања као што је страх, бол, жалост, комплекс осећања ниже вредности итд. Дакле, различите етичке, моралне, односно емотивне вредности и својства људске личности, чије оштећење не утиче на одговарајуће умањење материјалних добара и не условљава непосредно губитак неког материјалног ефекта.

27. У нашем праву, првих година после рата, и став наше теорије и судске праксе био је против признавања новчане накнаде неимовинске штете.

У то време је истицано да ново социјалистичко законодавство и судска пракса дају основане наде да ће из наше средине

⁵ Др О. Станковић, Новчана накнада неимовинске штете, Београд, Савремена администрација, 1965.

⁶ Основи грађанског законика СССР и савезних република, донети 1961. године, превод, Институт за упоредно право, Београд, 1963, серија Д, број 36.

— Грађански законик РСФСР, донет 1961. године, превод, Институт за упоредно право, Београд, 1965, серија Е, број 39.

⁷ Бугарски закон о облигацијама донет 1950. године, у члану 52. дозвољава новчану накнаду неимовинске штете — о томе видети др. М. Вуковић, *op. cit.*

— Грађански Законик ЧСР, донет 1964. године, такође у члану 444. предвиђа новчану накнаду неимовинске штете у новцу, превод, Институт за упоредно право, Београд 1965, серија Е, број 41.

— Грађански Законик НР Пољске, донет 1964. године, у члану 445. прописује могућност новчаног задовољавања за претрпљену моралну штету, превод, Институт за упоредно право, Београд, 1966, серија Е, број 42.

потпуно ишчезнути установа процењивања моралних добара новцем.⁸

Подвлачено је и то да је штета одраз материјалних оштећења, те да се према томе може и накнада признавати само за ону штету која има материјални карактер.⁹

Било је и схватања да оно што се назива морална или неимовинска штета није уопште штета, него повреда права личности и неимовинских права и да против таквих повреда треба дати заштиту, али не путем давања новчане накнаде, која није у складу са нашим социјалистичким правом.¹⁰

28. Према схватању судова, у то време, претрпљени физички и душевни бол и умањење могућности удаје је обезбеђивало одштету у бившем друштву у коме се могло све платити у новцу. У нашем друштвеном уређењу, у коме је једна од тековина НОБ-а право и дужност сваког грађанина да ради према својим способностима, рад је једини начин стварања материјалних добара и основни извор за стицање истих. Дужност накнаде штете се односи на успостављање пређашњих стања, а није и не може бити средство за стицање материјалних добара.¹¹

29. Начелан став судске праксе је данас сасвим другачији. Раније гледање је напуштено и принцип новчане накнаде неимовинске штете постао је један од основних видова накнаде штете. У вези тога судска пракса је толико проширила видове и основе накнаде имовинске штете, тако да поред страха, болнине, унакажења, повреде угледа и части личности, губитка блиског лица у породици, лажног обећања брака и силовања, дозвољава новчану накнаду неимовинске штете чак и због угодности становања.

30. Мора се признати да су судови у прво време покушавали да оправдају увођење новчане накнаде неимовинске штете у наше право, служећи се чак и тако апсурдним образложењем да се ту заправо ради о материјалној штети! Међутим, у даљој пракси судови се више нису трудили да много образлажу аде-

⁸ Др И. Милић, Основне смјернице за правила о поправљању штете (de lege ferenda), Зборник Правног факултета, Загреб, 1961, стр. 167—188.

⁹ Др А. Прокоп, Постоји ли по нашем законодавству могућност накнаде штете због умањених изгледа на удају, Архив за правне и друштвене науке, бр. 3/49, стр. 467—471.

¹⁰ Др С. Јакшић, Основни принципи накнаде штете у нашем праву, Архив за правне и друштвене науке, Београд, бр. 4/1952, стр. 420—433.

¹¹ Пресуда Врховног суда Хрватске, бр. Гзз. 74/48, од 28. 4. 1948.

— Пресуда Врховног суда Хрватске, ИГ. 946/47, од 20. маја 1947.

У истом смислу су пресуда Врховног суда Хрватске, ГЖ. 69/48. од 20. 1. 1948. године, пресуда Врховног суда Хрватске, ГЖ. 71/48. од 26. 1. 1948. године, пресуда Врховног суда Хрватске, ГЖ. 962/47. од 18. 7. 1947. године, Решење Врховног суда Србије, ГЖ. 622/49. од 09. 5. 1949. године и Решење Врховног суда Србије, Гзз. 328/49. од 24. 6. 1949. године.

кватност примене новчане накнаде неимовинске штете, већ су је почели примењивати врло масовно и широко.¹²

31. Наравно да је ово питање било предмет и теоријског проучавања. Теорије и схватања о новчаној накнади неимовинске штете се углавном деле на позитивне и негативне. Позитивне прихватају ову накнаду, док су негативне против новчане накнаде неимовинске штете. Присталице и једног и другог правца наводе разне правне, психолошке и социолошке разлоге у прилог свог схватања.¹³

32. Немамо намеру да улазимо у анализу схватања нити у полемику са присталицама позитивног правца. Ово пре свега из разлога што желимо да дати проблем поставимо у изузетно специфичне, посебне оквире социјалистичких радних односа, те нам се чини да за те односе и не одговара општи аспект аргументације за признавање или непризнавање новчане накнаде.

33. Насупрот томе покушали бисмо да сагледамо да ли се овај институт налази у складу са основним концепцијама научног социјализма. При томе бисмо пошли од извесних оцена које су дали Маркс и Енгелс у односу на основне карактеристике капиталистичког поретка и утицаја новца као капитала. Маркс истиче да је дошло време кад је све, што су људи до тад сматрали као неотуђиво, постало предмет размене, крчмљења и отуђивања. *То је време кад су чак и ствари које су до тада биле неразмењиве у саобраћају врлина, љубав, знање, уверење, савест итд., ствари које су даване али никада продаване, стицане али никад куповане, постали предмет трговине.*¹⁴ У истом смислу Маркс и Енгелс истичу на једном другом месту да *где год је дошла на власт, буржоазија је разорила све односе и није оставила између човека и човека никакву другу везу осим голог*

¹² Пресуда Округног суда у Загребу, П. 1179/61, потврђена од стране Врховног суда Хрватске пресудом ГЖ. 1622/62, потврђена од стране Врховног суда Југославије пресудом Рев. 125/63.

— Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 3262/61.

— Пресуда Округног суда у Сплиту, П—726/60, Врховни суд Хрватске пресудом Гж. 963/63, делимично је уважио жалбу тужитељице и преиначио пресуду Округног суда утолико што је телесно оштећење узео као посебан основ за новчану накнаду неимовинске штете и досудио тужилци тражених 200.000 динара. Врховни суд Југославије пресудом Рев. 343/63. потврдио је другостепену пресуду.

— Пресуда Округног суда у Загребу, П—2379/61, потврђена пресудом Врховног суда Хрватске Гж. 2124/62, потврђена пресудом Врховног суда Југославије Рев. 84/63.

— Пресуда Округног суда у Београду П. 5985/61, потврђена пресудом Врховног суда Србије Гж. 4846/62, потврђена пресудом Врховног суда Југославије Рев. 1619/63.

— Пресуда Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду, Гж. 1546/66.

— Пресуда Врховног суда Југославије Рев. 580/64.

— Пресуда Врховног суда Југославије Рев. 2800/65.

¹³ Др О. Станковић, Новчана накнада неимовинске штете, Београд, Савремена администрација, 1965, стр. 25—51.

¹⁴ К. Маркс, Беда филозофије, превод, Београд, 1946, стр. 31—32.

интереса, осим бездушног плаћања у готову. Буржоазија је у леденој води себичног рачуна утопила и лично достојанство и претворила га у прометну вредност.¹⁵

34. Из тих ставова произилази да функција новца деградира човека и његове вредности и да би било противно социјалистичким назорима да се у социјалистичким друштвеним односима прихвати начело новчане накнаде за повреду нематеријалних, моралних вредности човека.

35. Пошто се ми налазимо у прелазној фази социјалистичког друштвеног уређења, у нас постоји приватна својина, а присутна је и чињеница да је новац основни фактор размене и да правна правила и позитивно законодавство признају, за многе односе, начело новчане накнаде неимовинске штете. У шаренилу друштвене структуре може се некако и оправдати да егзистира и таква врста накнаде, али само у оним сферама где још немамо садржинску основу за друштвену заштиту моралних својства личности.

Међутим, у условима постојања социјалистичких радних заједница на бази друштвених средстава за производњу и развијених самоуправних односа нема разлога, нити основа да се прихвати овај класични институт буржоаског права. У основним организацијама радни људи, као чланови радне заједнице, већ данас изграђују и развијају посебан социјалистички морал, морал самоуправљача, који може и мора да замени досадашње дејство и утицај новца као свемоћног и јединог фактора размене.

36. У нашој савременој самоуправљачкој пракси видљиво је присутна тенденција да чланови радне заједнице, разним друштвеним интервенцијама и видовима, компензирају оштећења и губитке моралних вредности радних људи. Бројни су примери, да у случају тешког телесног оштећења или смрти радника на раду, радне заједнице несебично и солидарно воде бригу о породици унесрећеног друга, стипендирају школовање његове деце, вођење рачуна о комунално-стамбеним условима живота и др. Врло често у дневној штампи, на радију и телевизији сазнајемо за такве хумане поступке радних заједница. Оне се брину да унесрећени радник и његова породица што је могуће мање осете последице психичког карактера, бола, жалости и сл. и теже да у разним приликама и на разне начине обезбеде да људско достојанство и личност радника и његове породице не добу у питање. Све се то ради спонтано, без неког позивања на правне норме и законске обавезе, већ непосредно и искључиво на основу осећања потребе задовољавања принципа социјалистичког хуманизма и самоуправљачке солидарности. На тај начин се гаје и развијају нови односи, односи који нису познати у буржоаском друштву, односи слободних удружених радних људи, чија садржина и основа представљају тенденцију прерастања у нови ква-

¹⁵ К. Маркс — Ф. Енгелс, Манифест Комунистичке партије, превод, Култура, Београд, 1960, стр. 10—11.

литет. Прерастање у односе који ће постати доминантни и једини у комунистичком друштвеном уређењу, где ће владати позитивни хуманизам и где ће свако давати од себе према својим могућностима, а примати према својим потребама.

37. Уколико би се у овој сфери социјалистичких односа применио принцип новчане накнаде неимовинске штете, негативне последице би се одражавале и на плану даљег развоја социјалистичких односа и на непосредни ефекат и односе између радне заједнице и корисника те накнаде. Задржавање и егзистирање овог, по нашем мишљењу, класичног института буржоаског друштва, утицало би и на стварање и развијање психичког односа субјекта социјалистичког друштва према друштвеном моралу и свести и било би опречно са тенденцијом нашег даљег развоја. Применом овог института би се изопачавала представа о будућим односима и губила перспектива стварања и нарастања квалитативних промена у односима између људи.

Оштећени радник или његова породица, желели ми то или не, захтевом за остварењем новчане накнаде неимовинске штете долазе у антагонистички однос са друштвеном средином која, ако и буде приморана да „плати одређену цену за моралне вредности”, једноставно окреће леђа, јер сматра да је пружила тражено задовољење. При томе, не смемо пренебећи чињеницу да се остваривање ове накнаде по правилу искључиво врши кроз судску парницу, где се појачава карактер супротних интереса између радника, односно његове породице, који траже накнаду и радне заједнице. Дакле, уместо да с применом овог института обезбеди јачање и развијање социјалистичких друштвених односа у радним заједницама, конзервира се и чак деформише њихова суштина и тенденција даљег мењања.

38. При свему овоме, мора се признати да односи који се стварају између основних организација и оштећеног радника, односно његове породице, на начин за који се ми залажемо, нису правни односи већ шири, друштвени односи, који су засновани на друштвеним нормама социјалистичког морала. Они немају принудни карактер већ диспозицију воље, хтења, разумевања, пре свега једне од субјеката тих односа, основне организације, односно њене радне заједнице.

39. Може се ставити приговор да овако постављени однос обавезе основне организације, кроз поштовање или непоштовање друштвених норми, није довољна гаранција за заштиту и обештећење личности радника, односно његове породице. Исто тако, стоји и чињеница да ће се та заштита неједнако и различито манифестовати, јер ће нека основна организација према својим могућностима помоћи радника, односно бринути се о његовој породици, док друга, неспутана било каквим обавезним, правним нормама то неће учинити. Исто тако, у прилог критици основног става, да накнада неимовинске штете треба да се обезбеди у

разним видовима друштвене интервенције, може се истаћи и то да би и сам квантум тих друштвених давања био различит, у зависности од економске могућности основне организације и развоја и нивоа свести чланова радне заједнице. Другим речима, овакав један значајан институт заштите личности радног човека био би препуштен стицању случајних околности, уместо што би, усвајањем принципа новчане накнаде неимовинске штете, радни човек добио и на овом пољу потпуну правну заштиту и сигурност.

40. Покушаћемо да се супротставимо оваквом критичком ставу. Пре свега истакнуто је да се ради о домену друштвених норми које се стварају у условима настајања и развијања социјалистичког морала. Познато је да свако друштво ствара свој сопствени морал, зависно од сопствених потреба и услова. Морал садржи оне норме које друштво сматра безусловном нужним за свој опстанак. Морал представља минимум норми неопходних за опстанак друштва. Без морала друштво не може постојати, те свако друштво зато врши одређен притисак на субјекте друштвених односа да ове норме усвоји, да оне постану њихов сопствени морал. Зато што је морал апсолутно нужан, он постаје и апсолутно санкционисан унутрашњом санкцијом, али и применом друштвених санкција за прекршај морала.¹⁶

Имајући то у виду, сматрамо да неговање и развијање социјалистичког морала, и у овој области, представља већ данас, а све ће више представљати у будућности, довољну гаранцију за заштиту личности радника као оштећеног лица. Ови, данас већ прилично бројни примери необавезног давања и старања о раднику и његовој породици у вези повреде и унесрећења, указују да се може већ говорити о правим облицима посебне врсте социјалистичког морала, који се све више упија у поре друштвеног живота, у свест и схватања радних људи, као чланова радних заједница. Процес који је започет и који се развија, не сме да буде заустављен даљим одржавањем и применом института новчане накнаде неимовинске штете који, за ове социјалистичке односе, представља неприхватљив и противан систем друштвеног уређења, инструментима друштвене заштите.

41. Насупрот оваквом нашем становишту, данас у нас доминира схватање да новчана накнада ове штете није неморална и да она не представља деградацију човекове личности, већ да она управо представља допринос заштити личности и израз морализације права и хуманитарног принципа личности, који у својој основи није у супротности са начелима и духом нашег правног поретка. Напротив, према том схватању, личност у социјалистичком правном поретку добија пуни значај са општедруштвеног становишта, па и оваква заштита личности управо

¹⁶ О томе видети ближе: Др Р. Лукић, Основи социологије, Београд, 1964, стр. 277—278.

одговара у већој мери општедруштвеном интересу. Овакав став је изражен и у нацрту Закона о облигацијама и уговорима.

42. У погледу заштите личности, која баш у социјализму треба да доживи своју пуну афирмацију, не би се имало шта приговорити овом схватању. Међутим, поставља се проблем да ли су средства заштите те личности адекватна? Да ли је новац у условима социјалистичких друштвених односа такав феномен који ће афирмисати личност и обезбедити пуну сатисфакцију у случају оштећења? Неће ли можда баш новац, као облик компензације моралне штете, утицати на негацију личности у истакнутим друштвеним односима.

Ако на пример, радник, друг и саколега осталих радника у ужој или широј радној заједници, услед повреде на раду, пожара или сл. буде физички унакажен, тако да, према општем схватању те средине о људској физичкој естетици, представља гробу и наказу, да ли ће његова личност добити пуну афирмацију ако на име унакажења добије одређену своту новца, а та ужа средина, радна заједница, која треба да да део свог дохотка за ту накнаду, огорчена на такав његов поступак и захтев, почне стално и систематски да га исмејава и омаловажава. Није ли цена такве накнаде исувише скупа. Није ли можда са социолошког и са психолошког становишта далеко адекватније развијати одређени друштвени морал те средине, да се у таквој прилици саосећа са пострадалим другом и да се у свакодневном понашању труди да унесређеног друга прихвати и ублажи његове психичке трауме.

Или други пример. Радник погине на раду, а његова многочлана породица, брачни друг и деца, траже да им се накнади бол за изгубљеним супругом, односно оцем. Радна заједница плати одређену фиксну суму новца и тиме би било плаћено у новцу саучешће те радне заједнице, а породица препуштена сама себи. Уместо таквог односа, није ли човечније да саучешће буде изражено у сталној бризи и старању радне заједнице за будућност и егзистенцију породице унесређеног радника, вођењем рачуна о њиховим условима становања, запослењем брачног друга, школовањем и стипендирањем деце погинулог радника и слично.

43. Мислимо да је очигледно да једино оваква друштвена интервенција представља хуманизацију личности и да управо ти различити видови друштвеног давања и помагања представљају даљи корак поштовања и развијања личности у социјалистичким самоуправним односима. То су у исто време и разлози због којих сматрамо да примена новчане накнаде неимовинске штете, у оквирима социјалистичких односа, у основним организацијама, није основана.

На крају овог саопштења желимо да подвучемо основне оцене до којих смо дошли поводом одговорности основне организације за штету коју радник претрпи при раду.

У том смислу закључци су следећи:

1. Неоправдано је да се овај социјално најосетљивији и друштвено најделикатнији вид одговорности налази у домену општих правила о одговорности за накнаду штете. Неопходно је да се овај правни однос у Закону о облигацијама и уговорима посебно регулише.

2. Радник има право на накнаду материјалне штете коју претрпи на раду или у вези са радом уз примену принципа солидарности са увођењем система обавезног осигурања основне организације од одговорности за накнаду штете. Радник се искључује од права на накнаду само када он својим долусним понашањем штету скриви.

3. У правима која проистичу из радног односа у основној организацији поводом штете коју радник претрпи на раду или у вези са радом, радник не може остваривати накнаду неимовинске штете пошто је то супротно основама научног социјализма и начелима нашег самоуправног социјалистичког друштва.

ГРАБАНСКО ПРАВО

А. Правни ставови и закључци проширене седнице Грабанског одељења Врховног суда Војводине одржане 2. 7. 1977.

II

Правни ставови о регулисању стамбених односа бивших брачних другова који имају стечена права на стан који је у њиховом власништву (члан 16. Закона о стамбеним односима — „Службени лист САНВ”, број 19/74).

1. Права из члана 16. став 3. Закона о стамбеним односима припадају и брачном другом ако је искључиви власник стана односно породичне стамбене зграде.

2. Као: „други стан” који се у смислу члана 16. став 3. Закона о стамбеним односима нуди брачном другом коме би се у смислу члана 16. став 1. признало станарско право по разводу може бити стан добијен преправком постојећег стана у складу са грађевинским прописима.

Такав захтев, који се расправља у ванпарничном поступку по члану 16. Закона о стамбеним односима може се поставити најкасније до закључења расправе а суд захтев може усвојити ако је одобрена подела у складу са грађевинским прописима и на основу прописа Закона о својини на деловима зграда.

3. Уколико разведени брачни друг располаже и са другим станом, тај стан може понудити под условима из члана 16. став 3. Закона.

4. У случају сувласништва на стану или уколико је стан неподељена заједничка имовина брачних другова, право на деобу и претварање једног стана у два стана према стамбеним потребама оба брачна

друга припада и једном и другом разведеном брачном другом односно сувласнику. У овом случају захтев у смислу предњег става мора се ставити до закључења расправе а о захтеву одлучује суд у складу са грађанским прописима на основу Закона о својини на деловима зграде. Овим преправљањем у два мања стана не дира се у сувласничке односе уколико то странке изричито не траже. У том случају, суд једном одлуком одлучује и о станарским правима и о развргнућу имовинске заједнице.

5. Уколико је у току парница за утврђивање заједничке имовине, деобу сувласништва и сл. суд ће ова питања третирати као претходна питања у смислу правних правила ванпарничног поступка.

6. Право да траже стан у смислу члана 16. Закона о стамбеним односима, немају брачни другови, односно сувласници уколико су уговором регулисали своје односе у погледу коришћења стана по правилима имовинског права, без обзира на то да ли се заједнички стан могао у смислу грађевинских прописа односно прописа о етажној својини претворити у два стана. То право немају ни брачни другови, који су споразумно тражили од суда да им се уреде сувласнички односи по правилима имовинског права.

Уговор из предњег става аналогно члану 29. и 49. став 2. Закона о својини на деловима зграде („Службени лист СФРЈ”, број 43/65. и 57/65) мора бити писмен.

7. Уколико је неко од чланова домаћинства разведених брачних другова такође сувласник на стану, та околност нема значаја на право брачних другова и примену члана 16. Закона о стамбеним односима. У поступку по овом Закону ти сувласници имају статус корисника стана.

III

Правни ставови о праву на проширење и о активној легитимацији за тужбу сусанара на случај исељења других сусанара.

Када се из стана односно дела породичне стамбене зграде у својини грађана исели један од станара, уколико је остало два или више сусанара, давалац стана на коришћење — власник стана односно зграде у смислу члана 84. став 2. Закона о стамбеним односима одлучује само о томе којем ће од преосталих сусанара дати на коришћење преостале испражњене делове просторије, али не може одбити да ниједном од преосталих сусанара дозволи проширење.

Уколико је остао само један сусанар, њему припада право на проширење по сили самог закона.

Због тога је такав сусанар активно легитимисан да ради заштите свога права на проширење тражи исељење свих трећих лица укључив и власника, уколико се уселе у испражњени део стана.

Проширењем сусанара у смислу предњих ставова у испражњени део стана, не стиче се станарско право.

О признању станарског права на проширени део одлучује у смислу члана 84. став 3. Закона о стамбеним односима искључиво власник.

У случају да власник одбије да изврши право избора у смислу става 2. члана 84. Закона, то право може тужбом остварити сваки од преосталих сусанара, с тим што у парници као јединствени супарничари морају бити обухваћени и власник и преостали сусанари (члан 189. ЗПП).

IV

Право на стан једног од сувласника и развргнуће имовинске заједнице.

Уколико се води поступак за развргнуће имовинске заједнице на згради односно стану на коме један од сувласника има стечено станарско право (члан 2. став 3, члан 93. и члан 106. став 6. Закона о стамбеним односима, „Службени лист САНП” број 24/71) одлуком суда о развргнућу имовинске заједнице у то стечено право се не може дирати.

Питање да ли је стан односно породична стамбена зграда оптерећена станарским правом једног од сувласника решава суд у поступку развргнућа имовинске заједнице.

Уколико у ванпарничном поступку развргнућа имовинске заједнице није рашчишћено питање станарског права а имовинска заједница се развргава продајом и деобом постигнуте куповне цене, питање станарског права има се решити у поступку утврђивања дражбених услова.

Подела постигнуте куповне цене врши се према аликвотним сувласничким деловима, при чему се применом члана 212. ЗПП сходно одредбама Закона о експропријацији (члан 43) висина куповне цене сувласника — носиоца станарског права може сразмерно смањити у корист осталих сувласника, уважавајући околности конкретног случаја.

**Из Билтена (бр. 5)
Врховног и Привредног суда
Војводине**

ПРИКАЗ

Др Александар Маркићевић:

КОМЕНТАР ЗАКОНА О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

У издању НИП „Export-press” Београд, недавно (1977) је објављен Закон о парничном поступку са коментаром, кога је приредио адвокат др Александар Маркићевић.

Писац овог коментара др Александар Маркићевић није непознат научној и стручној јавности. Његова изврсна студија *Поштење и савесност странака у грађанској парници* постала је готово незаобилазна литература за сваког ко се шире бави проблемима процесног права. То се са више или мање основа може рећи и за бројне расправе и чланке које је из ове материје др Александар Маркићевић до сада објавио.

Иако из пера једног практичара, радови др Александра Маркићевића су увек писани студиозно и теоријски фундирано. Ове опште одлике његових радова карактеришу и овај коментар Закона о парничном поступку. Оно што томе треба овде посебно да се дода јесте изванредна сажетост, језгровитост и јасност излагања. Коментар је — упркос чињенице да садржи веома сложен и богат материјал — писан живо и прегледно, без фразеологије и празне реторике. Што је најважније, не своди се на просту дескрипцију и парафразу законског текста, како се то под видом коментара често може срести.

У општем изгледу, сваки члан закона има свој коментар али писац није коментарисао све законске одредбе на једнак начин и са истим претензијама.

Највећи део простора посвећен је коментару оних законских одредаба у којима је кључ за разумевање целине закона, његових принципијелних опредељења и темељних решења. Отуда се највећи део коментара и односи на основне институте парничног поступка и проблеме који у вези са њима искрсавају у пракси примене закона. Писац је уз оне законске одредбе које се односе на начела поступка, основне институте и инструменте дао свестран и сасвим исцрпан коментар (који, може се слободно рећи, досеже границе кратког есеја или концизне студије), да би уз остале одредбе којима су регулисана више мање тех-

ничка или изведена питања дао само кратка објашњења, имајући у виду да јасном тексту и није потребан коментар.

У обради појединих института и инструмената писац није заобилазио контроверзна питања и спорна места. Напротив, чинио је напор да пружи објашњења и у погледу примене оних одредаба закона за које постоје неуједначени ставови и подељена мишљења било у теорији, било у пракси. На тај начин се у коментару могу наћи индикације и аргументи за одговор и на она питања која су отворена, као и за питања која нису законом непосредно решена.

У тумачењу појединих законских одредаба писац је првенствено имао у виду инструменталан карактер и циљ парничног поступка и у том склопу, физиономију и функцију сваког појединог института и инструмента у заштити повређених или угрожених субјективних права. Више је при том имао у виду принципе, идеје и проблеме, но што је тежио готовим решењима или давао рецепте. Отуда су његови ставови и мишљења увек довољно објашњени и образложени, али никада нису дати са претензијама искључивости и аподиктичности, нарочито ако су у питању нови институти и инструменти.

Успешно повезивање теоријских сазнања и искустава стечених у пракси дају овом коментару посебан квалитет и преимућство, како у нивоу обраде, тако и у начину излагања.

Наравно да у овом коментару има места, мишљења и ставова који се могу дискутовати (у шта у оквиру овог кратког приказа не можемо улазити), али се ни тада не може доводити у питање обавештеност, солидност и савесност обраде односних питања.

Све у свему, овај коментар представља несумњиви допринос тој врсти стручне литературе и корисно ће послужити као приручник сваком оном ко на овај или онај начин учествује у примени Закона о парничном поступку.

Др Никола Воргић

САОПШТЕЊА

ИЗ СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА

На седници Управног одбора, одржаној 28. октобра 1977. године, донета су следећа решења:

1) Узети су на знање извештаји председника, секретара и благајника о раду Коморе између две седнице.

2) Управни одбор након свестраног разматрања Нацрта Друштвеног договора о условима и критеријумима под којима адвокати испуњавају обавезе за задовољавање општих и заједничких потреба, који је сачинила Радна група формирана при Покрајинском секретаријату за правосуђе и општу управу, Нацрт је прихватио, осим чл. 6. за који предлаже другу стипулацију.

3) Решењем бр. 321/77. уписује се у Именик адвоката Јеловац Максим са седиштем адвокатске канцеларије у Тителу, Ул. Маршала Тита бр. 32, са даном 1. новембра 1977. године.

4) Решењем бр. 337/77. уписује се у Именик адвоката Вељко Комленовић, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Ул. Максима Горког бр. 2/Ц, са даном 28. октобар 1977. године.

5) Решењем бр. 368/77. уписује се у Именик адвоката Лотина Мирослав, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, у Ул. Његошева бр. 16/II, са даном 28. октобар 1977. године.

6) Решењем бр. 365/77. уписује се у Именик адвокатских приправника Вукојевић Зоран, са адвокатско-приправничком вежбом код Перваз Јована, адвоката у Новом Саду, са даном 28. октобар 1977. године.

7) Решењем бр. 386/77. брише се из Именика адвокатских приправника Лотина Мирослав, са адвокатско-приправничком вежбом у Адвокатској радној заједници „Законитост“ коју сачињавају адвокати: Стеван Веселиновић, Миодраг Парлаћ, Лазар Хацић, Никола Новаковић и Мирослав Здјелар, са седиштем у Новом Саду, Његошева бр. 16, са даном 28. октобар 1977. године, јер је уписан у Именик адвоката.

8) Решењем бр. 385/77. брише се из Именика адвокатских приправника Иванов Душан, адвокатски приправник из Новог Сада, са адвокатско-приправничком вежбом код Иванчевић Милана, адвоката у Новом Саду, са даном 31. март 1977. године, са којим даном је Иванчевић Милан брисан из Именика адвоката.

9) Решењем бр. 391/77. узима се на знање да Главашки Бранко, адвокат у Новом Саду, са даном 1. новембар 1977. године, пресељава седиште своје адвокатске канцеларије у Футог у Ул. Маршала Тита бр. 157.

10) Решењем бр. 393/77. узима се на знање да Бајић Снежана, адвокат у Остојићеву, са даном 1. новембар 1977. године пресељава седиште адвокатске канцеларије у Сенту, у Ул. Народне револуције бр. 30.

11) Решењем бр. 390/77. наложено је да се у Књизи евиденције адвокатских радних заједница Адвокатске коморе Војводине на страни 1. упише промена да Лотин Мирослав, адвокат у Новом Саду, са даном 28. X 1977. године приступа Адвокатској радној заједници „Законитост“, коју сачињавају адвокати: Стеван Веселиновић, Миодраг Парлаћ, Лазар Хацић, Никола Новаковић и Мирослав Задјелар, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Његошева бр. 16/II, а која је основана решењем бр. 230/73. од 11. маја 1973. године.

12) Решењем бр. 394/77. узето је на знање да Бајић Мирослав и Бајић Снежана од 1. новембра 1977. године оснивају удружену адвокатску канцеларију са седиштем у Сенти, Ул. Народне Револуције бр. 30.

13) Решењем бр. 356/77. брише се из Именика адвоката Секељ Јован, адвокат у Зрењанину, са даном 30. септембар 1977. године, због пензионисања. За преузиматеља одређен је Секељ Јован млађи, адвокат у Зрењанину. Узето је на знање да Секељ Јован задржава чланство у Фонду посмртнине и након пензионисања.

14) Решењем бр. 364/77. брише се из Именика адвоката Муста Валериу, адвокат у Алибунару, са даном 14. октобар 1977. године, због заснивања радног односа.

15) Решењем бр. 380/77. брише се из Именика адвокатских приправника Донић Драган, адвокатски приправник из Новог Сада, са адвокатско-приправничком вежбом код Рапајић Вере, адвоката у Новом Саду, са даном 9. октобар 1977. године.

16) Решењем бр. 381/77. брише се из Именика адвокатских приправника Јовановић Мирослав, адвокатски приправник из Новог Сада, са адвокатско-приправничком вежбом код Савић Саве, адвоката у Новом Саду, са даном 15. октобар 1977. године.

*Управни одбор
Адвокатске коморе Војводине*

САДРЖАЈ

АДВОКАТУРА И ДРУШТВО

- Боривој Јекић, *Адвокатура у систему друштвене самозаштите* 2
Др Аурел Крстуловић, *Адвокатске коморе европске Заједнице* 5

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

- Др Никола Воргић, *Смисао и дејство члана 78. став 1. Закона о стамбеним односима* — — — — — 9
Јован А. Јерковић, *Ванредни правни лекови по новом Закону о парничном поступку* — — — — — 20
Мр Војислав Попадић, *Осврт на Нацрт Закона о облигацијама и уговорима у вези накнаде штете коју радник претрпи на раду* — — — — — 38

ПРАВНА ПРАКСА

- Грађанско право* — — — — — 57

ПРИКАЗИ

- Др Александар Маркићевић: „Коментар Закона о парничном поступку“ (Др Никола Воргић) — — — — — 59

САОПШТЕЊА

- Из седнице Управног одбора* — — — — — 61

Уређивачки савет:

Никола Вујашковић, судија Врховног суда Војводине, *Светозар Дракулић*, заменик јавног правобраниоца Војводине, *Антоније Борић*, саветник покрајинског секретара за правосуђе и општу управу, *Никола Јеловац*, адвокат у Сомбору, *Васа Калишки*, адвокат у Панчеву, *Жива Коњевић*, шеф Службе за скупштинске послове Привредне коморе Војводине, *Војислав Маринков*, адвокат у Вршцу, *др Љубиша Милошевић*, редовни професор Правног факултета у Н. Саду, *Душан Мићић*, секретар Покрајинског друштвеног правобраниоца самоуправљања, *Светозар Николић*, судија Привредног суда Војводине, *Милан Рапајић*, адвокат у Новом Саду, *Војислав Рашовић*, адвокат у Сремској Митровици, *Ласло Цабафи*, адвокат у Зрењанину, *Олга Царић*, адвокат у Новом Саду, *др Петар Шарчевић*, доцент Правног факултета на Ријеци, *Душан Шитка*, стручно-политички сарадник у Покрајинској конференцији ССРН Војводине

Уређивачки одбор:

Сава Савић, главни и одговорни уредник, адвокат у Новом Саду, *Борђе Вебер*, адвокат у Новом Саду, *Будислав Вулетић*, адвокат у Новом Саду, *Светозар Добросављевић*, судија Општинског суда у Новом Саду, *Живко Киселички*, судија Окружног привредног суда у Новом Саду.

Технички уредник:

Мирјана Јовановић

Гласник издаје и власник је Адвокатска комора Војводине, 21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1. — Телефон: 29459. — Годишња претплата 180.— дин., за иностранство двоструки износ. Цена једног броја 20.— дин.
Тек. рачун 65700-678-2047. Ручкописи се не враћају.

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САПВ бр. 413—185 од 23. маја 1973. године, *Гласник* је стручна публикација ослобођена основног и посебног пореза на промет.

